

РЕФЕРАТ

Структура дипломної роботи: 105 стор., 27 рис., 18 табл., 12 формул, 68 викор. джерел літ., 2 додатки.

КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ БАНКУ, ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ, МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ, ПРОБЛЕМНА ЗАБОГОВАНІСТЬ, АНАЛІЗ КРЕДИТІВ, КЛАСИФІКАЦІЯ, СТРАТЕГІЇ, ЧИННИКИ.

Об'єктом дослідження в дипломній роботі є кредитна діяльність банків України в сучасних умовах її розвитку.

Предметом дослідження є система управління проблемними кредитами в ПАТ «Банк Кліринговий дім».

Метою дипломної роботи є визначення напрямів вдосконалення управління проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім».

В дослідженні використані загальнонаукові методи: абстрактно-логічний, метод порівняння, горизонтальний, вертикальний, табличний, графічний, структурний аналіз, метод групування.

В результаті дослідження визначено сутність, класифікацію проблемної заборгованості за кредитами та основні методи управління проблемними кредитами. На підставі вивчення світового досвіду управління проблемними кредитами запропоновано методіку оцінки вартості проблемних кредитів у банку та цілісний підхід до стягнення проблемної заборгованості в ПАТ «Банк «Кліринговий дім».

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ В БАНКУ	8
1.1. Економічна сутність проблемних кредитів та їхня класифікація	8
1.2. Основні чинники виникнення «проблемної заборгованості» за кредитами	17
1.3. Методи управління проблемними кредитами в банку	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ	39
В ПАТ «БАНК КЛІРИНГОВИЙ ДІМ»	39
2.1. Аналіз тенденцій щодо кредитування по банківській системі України	39
2.2. Загальний аналіз діяльності ПАТ «БАНК «КЛІРИНГОВИЙ ДІМ»	48
2.3. Аналіз кредитного портфелю ПАТ «Банк «Кліринговий дім»	54
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ	65
3.1. Методи управління проблемними кредитами банківської системи України на основі світового досвіду	65
3.2. Впровадження методики оцінки вартості проблемних кредитів у банку	74
3.3. Цілісний підхід до стягнення проблемної заборгованості в ПАТ «Банк «Кліринговий дім»	86
ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

В умовах негативного впливу на діяльність вітчизняних банків, наслідків економічної кризи, що спричинена військовими діями на Сході країни та анексією АР Крим, особливу увагу привертає тенденція погіршення якості їх кредитних портфелів. Збільшення в структурі кредитних портфелів банків частки проблемної заборгованості призводить до збиткового фінансового результату та зниження рівня капіталізації банківських установ. Значні обсяги прострочених кредитів призводять до втрати довіри з боку вкладників, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації, що негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків

Усе це дає підстави стверджувати, що аналіз проблемної кредитної заборгованості та її класифікація, а особливо розуміння сутності проблемного кредиту, є актуальним завданням, від вирішення якого залежить фінансовий стан, конкурентоспроможність та довіра не тільки до банків, а й до всієї банківської системи країни.

Проблемні кредити у більшості випадків не виникають раптово. На практиці існує багато сигналів, які свідчать про погіршення фінансового стану позичальника та про підвищення ймовірності неповернення кредиту. Завдання кредитного працівника полягає у виявленні таких сигналів якомога раніше, перш ніж ситуація вийде з-під контролю і втрати стануть неминучими.

Робота з проблемними кредитами потребує від комерційних банків України на сучасному етапі використання нових напрямів та забезпечення високої кваліфікації і спеціальної підготовки працівників, які відповідають за формування політики управління проблемною заборгованістю, аналіз та оцінку ризиків позичальників, моніторинг та роботу з проблемними кредитами, оцінку фінансового стану позичальників, аналіз та супровід інвестиційних проектів для реалізації яких надавали кредити.

Отже, актуальність даної тематики обумовлена необхідністю виявлення тенденцій і перспектив розвитку механізму управління проблемними кредитами з метою підвищення ефективності їх кредитної діяльності та забезпечення фінансової стійкості. Проте, як показав аналіз робіт, присвячених управлінню проблемними кредитами банками, існує низка невирішених питань, ключовим серед яких можна назвати відсутність комплексного підходу до механізму та організації управління проблемними кредитами .

Метою магістерської роботи є визначення напрямів вдосконалення управління проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім».

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних завдань:

- визначити сутність терміну «проблемний кредит банку» та його основні види;
- дослідити низку чинників виникнення «проблемної заборгованості»;
- сформулювати систему ознак, що свідчать про появу проблемних кредитів, та склад факторів, що на це впливають;
- дослідити методи управління проблемною заборгованістю банків;
- визначити стан кредитування по банківській системі України»;
- проаналізувати стан проблемної заборгованості в ПАТ «Банк «Кліринговий дім»;
- дослідити світовий досвід щодо методів управління проблемними кредитами;
- запропонувати сучасний підхід до управління проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім»;

Об'єктом дослідження є кредитна діяльність банків України в сучасних умовах її розвитку.

Предметом дослідження є система управління проблемними кредитами банку.

У процесі дослідження застосовувалися такі методи: логічного узагальнення; системний та комплексний підходи; методи горизонтального,

вертикального, коефіцієнтного аналізу; методи табличного та графічного зображення даних.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи з питань здійснення банківської діяльності, дані Національного банку України, Асоціації українських банків, фінансові звіти ПАТ «Банк «Кліринговий дім».

Теоретична основа дослідження – наукові праці вітчизняних і закордонних учених та фахівців із питань банківського менеджменту, аналізу впливів і попередження виникнення проблемних кредитів банку. Значний внесок у розвиток досліджень теоретичних та практичних засад управління проблемними кредитами банками України зробили вітчизняні фахівці: Л.Я.Слобода, О.А. Криклій, В.Л. Кльоба, З.М. Карасьова та інші.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ В БАНКУ

1.1. Економічна сутність проблемних кредитів та їхня класифікація

Значні обсяги проблемних кредитів, які зумовили величезні збитки банків, та великі обсяги отриманих кредитів рефінансування, котрі банки мають повернути, свідчать про високі ризики та недостатньо фінансову стійкість банківської системи, обмежені можливості кредитування та необхідність реформування банківської системи [1, с. 413]. Досвід України та інших країн доказує, що зростання проблемної заборгованості є закономірним наслідком фінансових криз [13].

Аналіз економічної літератури, в якій досліджується сутність проблемного кредиту, дозволив зробити висновок, що серед науковців відсутня єдина точка зору в трактуванні цього поняття.

Як відомо, аналіз рівня проблемної заборгованості банками відбувається самостійно, більш того, для вітчизняних банків алгоритм розрахунку проблемної заборгованості чітко не прописаний [3, с. 170]. Більшість банків визначає проблемні кредити відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), яка більше орієнтується на судження банків та їхніх аудиторів. Так, стандарт 39 визначає: «Корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується і збитки від зменшення корисності виникають, якщо і тільки якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу (подія збитку), і така подія (або події) збитку впливає (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити. Може бути неможливим ідентифікувати одну, окрему подію, що спричинила зменшення корисності. Скоріше поєднаний вплив кількох подій може спричинити зменшення

корисності». Як бачимо, проблемний кредит визначається через зменшення його корисності внаслідок настання певних подій [32].

Зауважимо, що кожна країна аналізує рівень проблемної заборгованості на основі внутрішніх стандартів, невід'ємною складовою яких є трактування поняття проблемного кредиту. Проте, для правильного аналізу якості кредитного портфеля, потрібно також враховувати думку експертів спеціальних агентств щодо сутності цього поняття. Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ) визначає проблемний кредит як зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів [4]. Базельський комітет з банківського нагляду трактує проблемний кредит як кредитний продукт, за яким існують істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості забезпечення [5]. Як бачимо, визначення МВФ і Базельського комітету практично ідентичні і враховують три ознаки: погіршення фінансового стану, якість забезпечення і прострочення погашення кредиту. Втім визначення МВФ є більш конкретним, оскільки в ньому вказується термін прострочення (більше 90 днів – період, коли кредит автоматично стає проблемним). Разом з тим такі словосполучення у визначенні Базельського комітету як «істотні порушення строків», «істотне погіршення фінансового стану», «погіршення якості забезпечення» можна трактувати по-різному.

Систематизація існуючих визначень проблемного кредиту засвідчила, що в своїй більшості вони базуються на визначеннях МВФ та Базельського комітету і розглядають проблемний кредит за такими ознаками: своєчасність погашення кредиту, погіршення фінансового стану позичальника та недостатність забезпечення.

Деякі науковці ототожнюють проблемний кредит з простроченою заборгованістю, інші наголошують на низькій можливості погашення кредиту з

різних причин. Визначення поняття «проблемний кредит», що надаються різними науковими джерелами відображено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні поняття «проблемний кредит» за різними науковими джерелами [32]

Джерело	Сутність поняття «проблемний кредит»
Л.О. Примостка	кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, виникли обставини, які дозволяють банку мати сумнів щодо повернення кредиту
В.Я. Вовк	кредити, за якими своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ліквідність і ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, які роблять сумнівним виконання позичальником своїх зобов'язань
О. Купчинова	кредит, за яким встановлено ознаки проблемності повернення, пов'язані з відсутністю або недостатністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансової нестійкості боржника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання
М.О. Власенко	кредити, платежі за якими не здійснюються у початкові встановлені терміни
С.С. Кузнецов	це кредит, за яким клієнт-боржник не здатний виконувати свої зобов'язання в повній відповідності з укладеними договорами та угодами з банком, у силу чого існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку належних йому коштів зобов'язаннями боржника
Є.П. Шустова	кредит, наданий банком позичальнику, за яким позичальником не виконуються зобов'язання (або виконуються неналежним чином) в частині оплати платежів, або є підстави вважати, що зобов'язання за ним не будуть виконані повністю або частково
О. Нурзат	кредит, що має ряд ознак, з урахуванням яких він викликає у кредитних менеджерів обґрунтовані побоювання з приводу повернення основного боргу та відсотків за ним
В. Кльоба	кредит, за яким банк вбачає небезпеку своєчасного і повного його погашення внаслідок дії різноманітних чинників (економічних, юридичних, соціальних тощо)

Джерело	Сутність поняття «проблемний кредит»
Енциклопедія банківської справи та фінансів	кредит, для погашення якого відповідно до умов договору у позичальника немає фінансових можливостей
Міжнародний Валютний фонд	кредит, за яким коли виплата відсотків і основної суми боргу прострочені на 90 днів або більше, та є й інші вагомні причини сумніватися, що виплати будуть здійснюватися в повному обсязі

Розглянувши наведені визначення поняття «проблемний кредит», необхідно зазначити, що найбільш повними є ті, в яких йдеться про неможливість повернення кредиту та відсотків за його користування з будь-яких причин (зниження ринкової вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника та ін.) або настала ситуація прострочення за кредитом. Отже, найбільш поширеним та змістовним є визначення проблемного кредиту як кредиту, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, відбулося значне погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями боржника, і який може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.

Отже, проблемний кредит – це грошові кошти, надані позичальникові у вигляді кредиту, щодо яких, на думку кредитного органу банку, є істотний ризик невиконання або сумніви щодо виконання боржником прийнятого на себе зобов'язання, внаслідок чого робота щодо його повернення потребує здійснення комплексу заходів організаційного і правового характеру.

Як свідчить практика, велика кількість прострочених кредитів призводить до падіння довіри до банку з боку вкладників та акціонерів, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації банку.

Крім того, банк повинен нести додаткові витрати, пов'язані з вимогами щодо повернення кредиту, частина активів банку заморожується в формі непродуктивних.

Кожний банк має у своєму портфелі проблемні кредити, і тому головне питання полягає у встановленні допустимого для банку рівня цих кредитів щодо загальної вартості виданих позичок. Для зарубіжних банків прийнятними вважаються такі значення показників: питома вага списаних кредитів у загальному обсязі виданих – 0,25 – 0,75 %; питома вага прострочених кредитів (понад 90 днів) у загальному обсязі виданих – 0,5 – 3 %. Якщо останній показник сягає рівня 7 %, то становище банку оцінюється як кризове. Для вітчизняної банківської системи значення аналогічних показників коливаються в широкому діапазоні: від 2 до 30 % [22].

Для ефективного регулювання проблемними кредитами банку необхідно здійснити їх класифікацію. У науковій літературі існують різні підходи до класифікації проблемних кредитів. Такими підходами займалися Н.М. Ликова [11], І.Ю. Тарануха [12] та ін. Аналізуючи класифікації, які пропонують вище зазначені автори, можна виділити наступні види проблемних кредитів: стандартні, посиленого контролю та оновлені (рис. 1.1):

До проблемних кредитів посиленого контролю належать ті, які вже вийшли на прострочення більше 30 днів і мають негативну тенденцію до збільшення як терміну прострочення, так і ймовірності повного непогашення:

– кредити, ймовірність несвоєчасного погашення заборгованості за якими у повній сумі та в строки, що передбачені кредитним договором є меншою 50%, але більшою 20% чистого кредитного ризику (ЧКР). Кількість календарних днів прострочення становить 31-90 днів. Кредит перебуває на перехідній стадії між стандартним та сумнівним і потребує посиленого контролю та втручання з боку керівництва банку);

– кредити, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника/ контрагента банку в повній сумі, з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення, під загрозою, ймовірність повного

погашення кредитної заборгованості низька та становить 50% чистого кредитного ризику. Кількість календарних днів прострочення становить 91-180 днів;

– безнадійні кредити (група, ймовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника/контрагента банку, з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення, практично відсутня, ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними. Кількість календарних днів прострочення становить більше 180 днів).

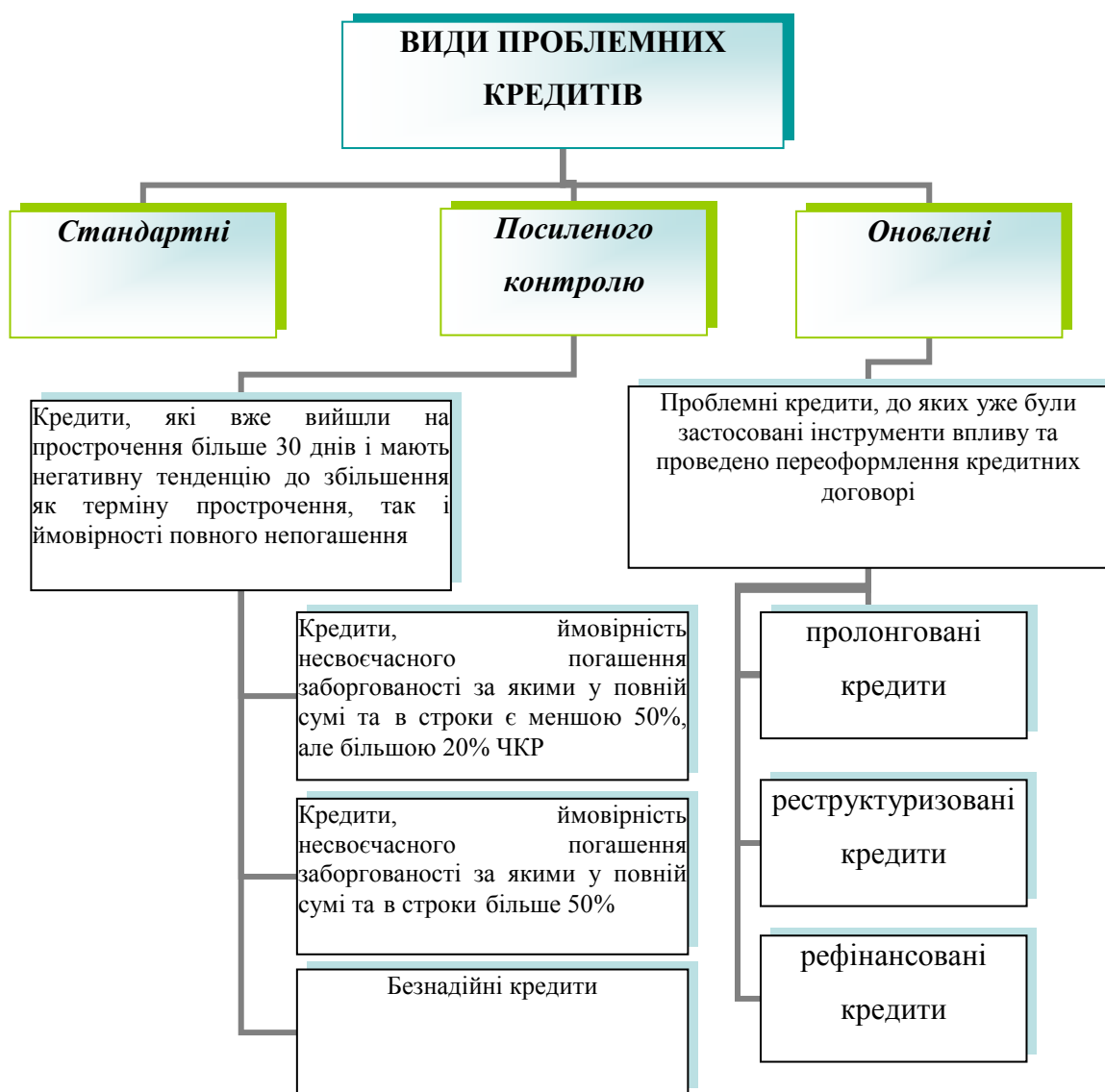

Рис. 1.1. Класифікація «проблемних кредитів»

До оновлених проблемних кредитів належать ті проблемні кредити, до яких уже були застосовані інструменти впливу та проведено переоформлення кредитних договорів:

- пролонговані кредити (кредити, за якими продовжено термін погашення суми основного боргу, через затримку надходжень коштів, за рахунок яких позичальник здійснює платежі);

- реструктуризовані кредити (кредити, за якими змінено умови повернення, відповідно до яких позичальнику тимчасово надаються пільгові умови погашення);

- рефінансовані кредити (погашення взятих раніше кредитних зобов'язань за допомогою оформлення нового кредиту) [13].

Слід погодитись з твердженням Шустової О., яка зазначила, що ознаки проблемної заборгованості слід шукати серед показників, що характеризують первинні та вторинні джерела забезпечення повернення кредиту. До уваги при цьому повинні прийматися ознаки як реальних, так і потенційних втрат джерел погашення кредиту.

З метою систематизації цих ознак представлена матриця показників проблемних кредитів (табл. 1.2).

Зауважимо, що залежно від ознак проблемності, проблемні кредити можливо додатково структурувати. Слід зазначити, що до теперішнього часу світова і вітчизняна фінансові практики не виробили єдиного підходу до класифікації кредитів за рівнем їх «проблемності» для банку. Під рівнем «проблемності» кредитів, як правило, розуміють рівень пов'язаного з ними ризику, тобто можливість невиконання позичальником раніше взятих на себе зобов'язань. Чим вище ризик невиконання первинних умов кредитного договору, тим вище ступінь «проблемності» кредиту, і навпаки.

Так, Женовим В. виділено три зони проблемності кредитів залежно від складності ситуації: жовта, червона і чорна.

Так, до жовтої зони відносяться потенційно проблемні кредити, у тому числі кредити з незначними термінами простроченої заборгованості – до 30 днів.

Таблиця 1.2

Матриця ознак проблемних кредитів

На рівні позичальника	Реальні ознаки	Потенційні ознаки
Первинні джерела погашення кредиту	Нерегулярні і прострочені платежі за кредитом, порушення строку повернення основного боргу і процентів; зниження кредитного рейтингу клієнта; хвороба або смерть позичальника; банкрутство позичальника	Затримка надання позичальникам звітності; уникнення контактів з банком; переговори про зміни в деяких пунктах кредитної угоди; раптові і незрозумілі зміни в розмірах залишків на рахунках; використання разових джерел погашення кредиту; зменшення обсягів реалізації; збільшення обсягів реалізації у кредит; збільшення складських запасів; зростання кредиторської заборгованості; зменшення рівня грошових статей балансу; зменшення доходів; уповільнення обіговості запасів; зростання прострочених боргів тощо
Вторинні джерела погашення кредиту)	Втрата застави; неплатоспроможність гаранта, поручителя, страховика	Зниження вартості забезпечення; погіршення кон'юнктури ринку по реалізації застави та збільшення строків продажу застав; погіршення фінансового стану та умов діяльності гаранта, поручителя, страховика

Наступна зона проблемності – червона. Основний критерій потрапляння кредиту в цю зону – наявність простроченої заборгованості з терміном від 30 до 90 календарних днів.

До чорної зони відносяться кредити, як правило, зі значними термінами простроченої заборгованості – більше 90 днів [34].

На думку Ликової Н. [45], усі проблемні кредити доцільно згрупувати у два блоки: кредити в стадії раннього попередження і кредити з вираженими ознаками проблемності (рис. 1.2).

Схожу класифікацію запропоновано Славянським В. [62]. Він визначив потенційно проблемні кредити як кредити, за якими зафіксовано короткочасне порушення строків здійснення платежів або існує значна ймовірність виникнення таких порушень в майбутньому.

Про значну ймовірність майбутніх порушень строків платежів свідчать наступні ознаки: різке погіршення фінансового стану позичальника, неможливість здійснення контакту з ним, відмова позичальника від виконання умов договору, не пов'язаних зі строками.

Поняття «потенційно проблемні кредити» відсутнє в українському законодавстві. Воно використовується в роботі тільки окремими банками, що приділяють серйозну увагу управлінню проблемними кредитами.

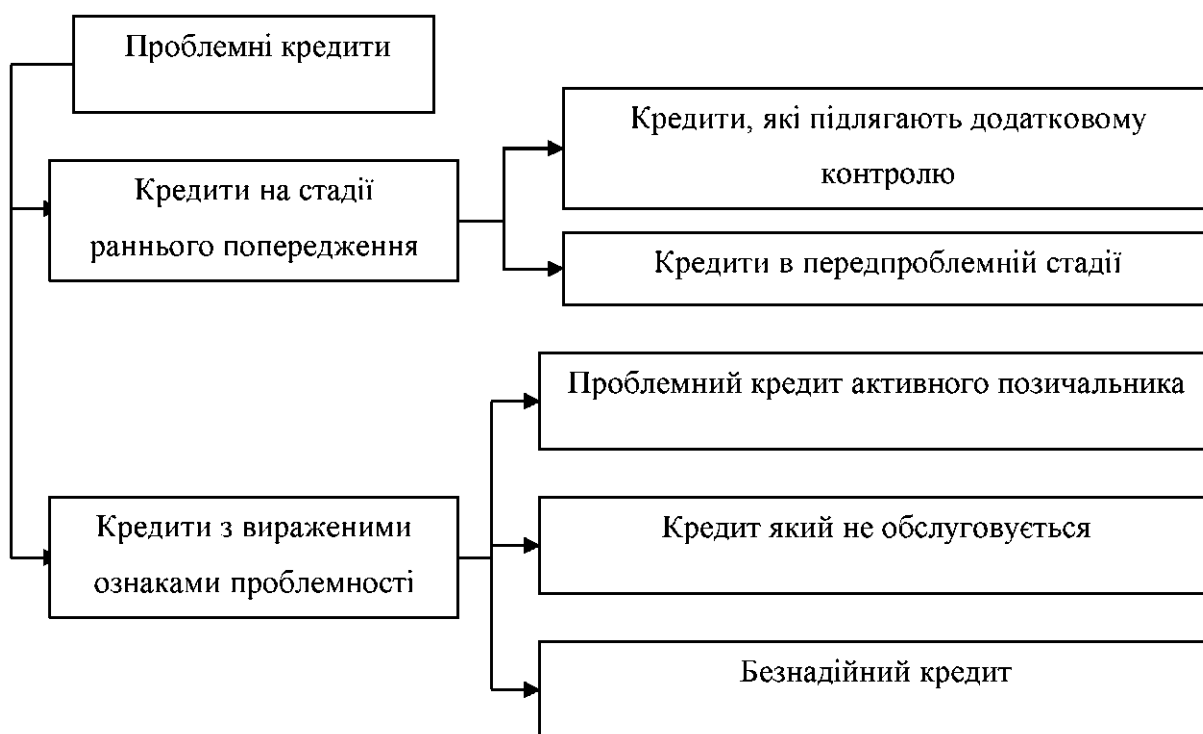

Рис. 1.2. Класифікація проблемних кредитів [11]

Для цілей даної роботи під поняттям «потенційно проблемні кредити» розуміємо прострочені кредити, строк існування простроченої заборгованості за якими не перевищує 90 днів. Крім того, до групи потенційно проблемних кредитів доцільно включати всю суму реструктуризованої заборгованості з

незадовільною якістю обслуговування (тобто за наявності фактів порушення строків платежу після проведення реструктуризації).

Усі інші кредити в роботі пропонується відносити до проблемних. Слід підкреслити, що в практичній діяльності для кожної категорії повинні бути розроблені свої ознаки та індикатори, на які повинен орієнтуватися банк. У банку повинен бути розроблений свій комплекс заходів, що застосовується по відношенню до кожної категорії проблемних кредитів, відпрацьовані алгоритми взаємодії підрозділів при появі тих чи інших сигналів, продумані варіанти поведінки в залежності від ступеня ефективності застосовуваних заходів.

1.2. Основні чинники виникнення «проблемної заборгованості» за кредитами

Банківська практика свідчить, що складності з поверненням кредитів, частіше всього, обумовлені впливом процесів, які розвиваються протягом визначеного періоду часу [9]. Проблемні кредити, в більшості випадків, не виникають несподівано. Є чимало сигналів, які свідчать про те, що фінансовий стан позичальника погіршується і що наданий кредит може бути не сплачений своєчасно або взагалі не буде сплачений. Ці сигнали працівник банку повинен уміти виявляти. Для цього використовуються результати аналізу бухгалтерської, фінансової звітності, особисті контакти з позичальником, повідомлення третіх осіб, відомості з інших підрозділів банку [7]. Визначення сигналів погіршення фінансового стану позичальника та їх виявлення на ранній стадії дадуть змогу банку своєчасно вжити заходів, спрямованих на мінімізацію втрат банку від непогашення кредиту [22].

Виникнення проблемних кредитів обумовлено різними факторами, деякі з яких керовані, тобто знаходяться в межах впливу банку, а деякі – некеровані.

Керовані фактори – це фактори, що відображають кредитну політику банку в цілому, а також недостатньо правильний аналіз, структурування кредитів і документацію за кредитами.

До некерованих факторів відносяться ті, які звичайно відображають вплив несприятливих економічних умов, негативні зміни в регуляції, несприятливі зміни в середовищі, в якому функціонує позичальник [47].

Також причини виникнення «проблемних кредитів» умовно можна поділити на декілька груп: зовнішні (макроекономічні), внутрішні (банку та позичальника), внутрішньо-системні (банківські) [10].

Зовнішніми (макроекономічними) є чинники, що активізуються у період економічного спаду чи кризи фінансових ринків та зменшують свій вплив у період економічного зростання чи піку розвитку економіки держави. До таких чинників відносяться:

- нестабільність фінансово-економічного стану держави, наслідком якого є девальвація гривні, зниження доходів населення та інші економічні процеси, що негативно впливають на платоспроможність позичальника;
- нестабільна політична ситуація в державі;
- асиметрія інформації на кредитному ринку (відсутність у кредиторів повної та достовірної інформації про позичальника, а у позичальника відсутність інформації щодо усіх подробиць кредитної угоди);
- недосконалість нормативно-правової бази;
- форс-мажорні обставини, спричинені зовнішнім впливом [10].

Можливості управління зовнішніми факторами обмежені, але завдяки своєчасним заходам банк може до певної міри пом'якшити їх вплив та уникнути значних збитків. Як свідчить практика, проблемні кредити виникають переважно внаслідок причин, пов'язаних із боржником і його фінансовими можливостями.

Проте, в період кризи багато позичальників не повертають кредити не тільки тому, що не мають можливості, а і тому, що не бажають цього робити. У таких випадках банк змушений звертатися до суду [22].

Внутрішні чинники виникнення проблемних кредитів пов'язані з діяльністю банку чи позичальника. Група внутрішніх чинників ґрунтується переважно на погіршенні фінансового стану позичальника, недосконалому управлінні чи скрутному стані на ринку. До таких чинників належать:

- недоліки при укладанні кредитної угоди;
- агресивна кредитна політика банку;
- некваліфікований персонал;
- неякісна оцінка платоспроможності позичальника;
- завищена вартість застави;
- неефективна система супроводу кредиту та відсутність моніторингу;
- не контрольованість термінів повернення позик до банків.

Фактори, які мають внутрішній характер, пов'язані саме з помилками персоналу, що допущені під час оформлення кредитної документації, при оцінці кредитоспроможності позичальника, порушеннями вимог посадових інструкцій, помилками під час процесу кредитування. Крім того, внутрішні фактори, що спричиняють появу проблемних кредитів, залежать від організації кредитної діяльності банку, методів оцінки кредитного ризику та відображають його кредитну політику [22].

Третьою групою чинників є внутрішньосистемні чинники, які зумовлені особливостями банківської системи конкретної держави.

Такими чинниками можуть бути:

- кредитна експансія;
- велика частка наданих валютних кредитів;
- залежність банківських кредитних ресурсів від зовнішніх джерел фінансування [13].

Фактори, обумовлені характеристиками позичальника, пропонуємо розподілити на:

- фінансові (нецільове використання кредиту, моральне або фізичне старіння заставної маси, погіршення фінансового стану позичальника, його гаранта або поручителя і т.д.);

– нефінансові (наявність судових процесів за участю позичальника, різкі зміни в планах позичальника, перехід на нові ринки діяльності та збуту, зміни в складі керівників підприємства-позичальника і т.д.).

Загальна класифікація факторів, що негативно впливають на виконання зобов'язань за кредитним договором, представлена на рис. 1.3.

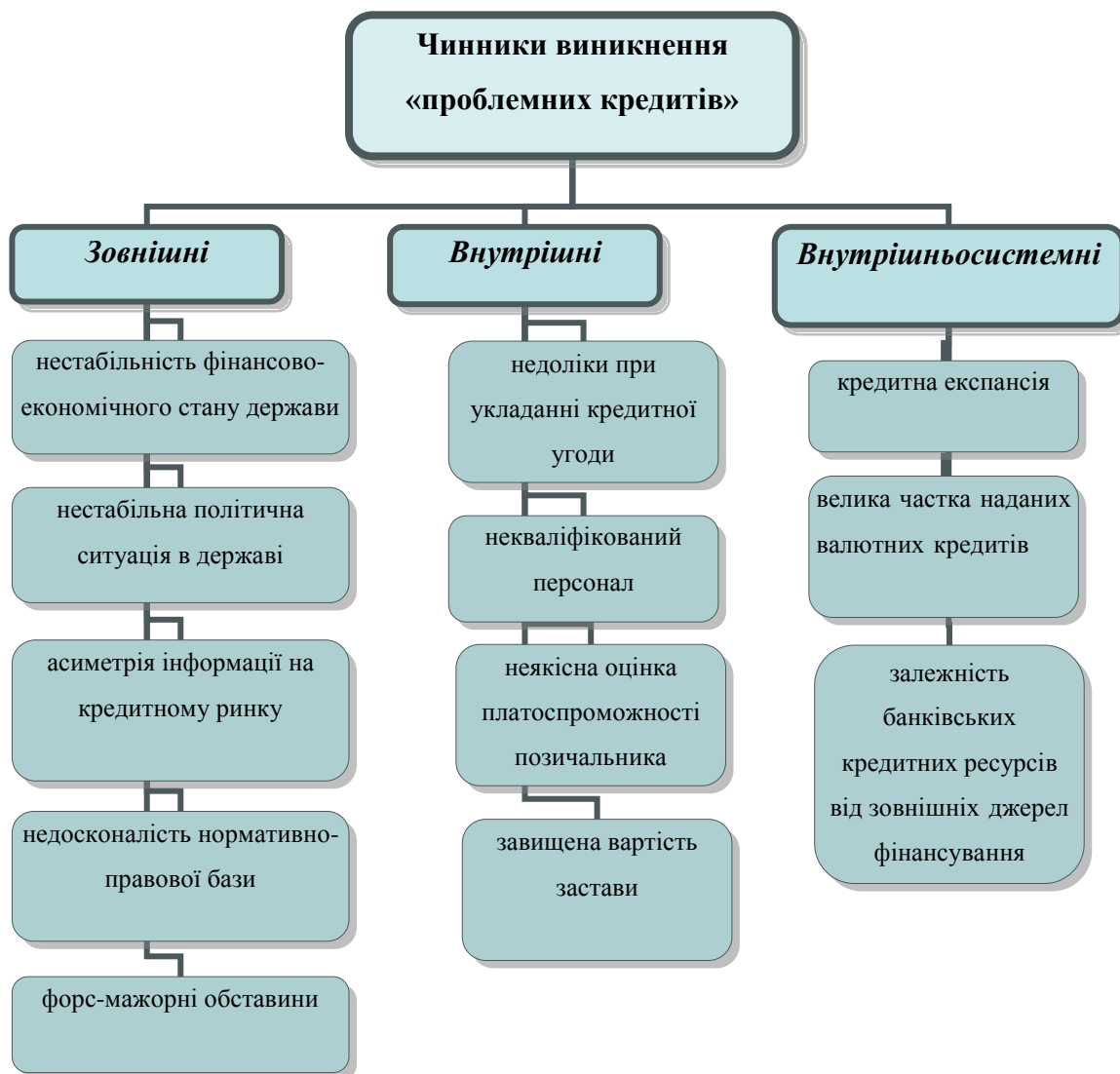

Рис. 1.3. Чинники виникнення «проблемної заборгованості» за кредитами

Світова фінансова криза закрила основне джерело такого зростання, а саме доступ українських банків до міжнародних кредитних ринків.

В результаті, місцеві банки зіткнулися з підвищеним ризиком ліквідності та кредитним ризиком, оскільки стало складно рефінансувати зовнішній борг, що підлягав сплаті, в той час як обсяг негативно класифікованих кредитів почав стрімко зростати.

Необхідно також відзначити, що стрімке розширення кредитування приховувало в собі значні загрози, які негативно при перших же коливаннях на фінансовому ринку вплинули як на діяльність та фінансову стабільність вітчизняних комерційних банків, а саме:

- сталося значне підвищення рівня кредитного ризику через низку факторів, наприклад, неможливість адекватно оцінити кредитоспроможність позичальників у зв'язку з наявністю прихованих доходів;

- кредитування фізичних осіб поступово стало довгостроковим. Це пояснюється тим, що джерелом повернення кредиту та відсотків за ним є не прибуток, а зарплата, яка по відношенню до реального зростання цін для більшості населення різко зменшилася, а деяка частка клієнтів взагалі залишилась неплатоспроможною через безробіття. У результаті фізичні особи стали неспроможними повернути кредит у встановлені договорами строки;

- неспроможність банків оперативно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі через причини жорсткого планового характеру роботи більшості з них, наприклад, доведення до всіх структурних підрозділів завищених показників нарощування активних операцій, що зумовлює зростання ризиків при досягненні запланованих критеріїв;

- коливання курсу іноземних валют по відношенню до національної валюти з врахуванням факту, що основна частка довгострокових кредитів надається у вільноконвертованій валюті, а доходи фізичних осіб – у гривнях, призвело до катастрофічного ризику неповернення кредитів, виданих в іноземній валюті;

- проблеми, пов'язані з некваліфікованими діями управлінського персоналу банків, їх нездатність до прогнозування діяльності та організації управління у кризових умовах.

Л. П. Слобода [34] розглядає дещо іншу систему впливу на управління проблемними кредитами, виділяючи чотири групи, які пов'язані з методологічними, регламентувальними, організаційними та фінансово-бухгалтерськими факторами, що за своєю сутністю є внутрішніми факторами.

Серед методологічних факторів автор виділяє:

- ✓ недосконалість внутрішньобанківських методик роботи з проблемними активами;
- ✓ низька якість розроблення етапів та процедур роботи банків з проблемними активами;
- ✓ недостатня автоматизація роботи менеджерів банків з проблемною заборгованістю;
- ✓ некоректна або зумисне недостовірна оцінка стану активів банків;
- ✓ відсутність показників ефективності діяльності та нормативів щодо мотивації роботи фахівців банків зі стягнення проблемної заборгованості;
- ✓ невідповідність методичних підходів до формування резервів під можливі втрати за кредитними операціями банків антициклічним стратегіям регулювання банківської діяльності;
- ✓ неналежне дотримання принципів публічності щодо розкриття оцінки ризиків у фінансовій звітності банків та прозорості банківського бізнесу;
- ✓ неточність оцінки кількісних параметрів ризиків за кредитами та якісних характеристик процесів управління ними.

До регламентувальних факторів слід віднести наступні:

- ✓ недосконалість процедур структурування кредитів та визначення потенційної проблемної заборгованості;
- ✓ недосконала регламентація роботи з проблемними активами;
- ✓ відсутність формалізованої політики з управління проблемними активами;
- ✓ неглибоке розуміння менеджментом банків нормативних вимог та правових наслідків щодо розкриття банківської таємниці;

✓ недоопрацьованість внутрішньобанківських процедур досудового врегулювання конфліктів за кредитними договорами.

До організаційних факторів належать такі:

✓ низький рівень пристосування організаційної структури та внутрішньобанківських процесів до роботи з проблемними активами;

✓ неоптимальна організаційна структура банківських відділів та служб зі стягнення проблемної заборгованості та відсутність у менеджерів знань і фахових навиків такої роботи;

✓ неефективний розподіл обов'язків та слабка взаємодія підрозділів банків у процесі стягнення проблемної заборгованості;

✓ низький рівень організації роботи з управління проблемними активами;

✓ обмеженість можливостей банків щодо реструктуризації кредитів.

Фінансово-бухгалтерські фактори мають на меті:

✓ необхідність підвищення рівня регулятивного капіталу банків та дотримання нормативів;

✓ зниження рівня прибутковості активів та капіталу банків;

✓ нарахування значного обсягу штрафних санкцій та пені за простроченими кредитами;

✓ погіршення структури балансів банків;

✓ високий рівень витрат на судове врегулювання конфліктів;

✓ значний обсяг витрат на реструктуризацію кредитної заборгованості та роботу з клієнтами, спрямовану на повернення кредитів.

Розглянута вище класифікація факторів впливу на появу проблемної заборгованості за кредитами представлена на рис. 1.4.

Регулювання негативного впливу зазначених факторів на ефективність банківської діяльності в посткризовий період лежить у площині оптимізації роботи менеджменту банків з проблемними активами. Процес такої оптимізації передбачає:

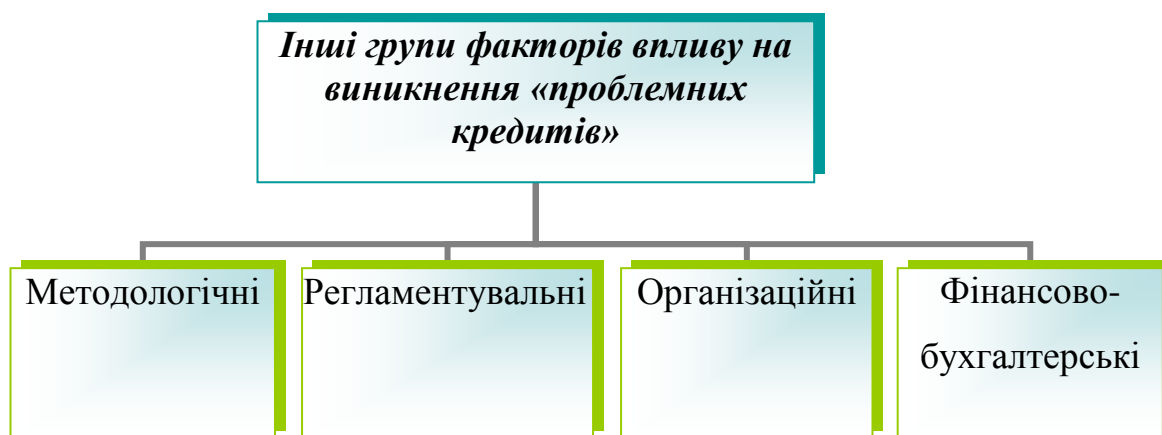

Рис. 1.4. Інші групи факторів впливу на виникнення «проблемних кредитів»

— збільшення обсягів стягнень за кредитами (превентивні дії дають змогу збільшити обсяги стягнень заборгованості та зменшити втрати вартості кредитів, забезпечити ефективне використання внутрішньої інформації щодо кредиту, виявити можливості відстрочення сплати кредитів та отримання вигоди в результаті зростання доходів у майбутньому);

— прискорення процесу стягнення коштів за кредитами завдяки знайденню розумного компромісу між меншим обсягом стягнення в стислі строки та більшим обсягом стягнення протягом довшого періоду, стандартизації процедур прийняття рішень та контролю за їх виконанням;

— зменшення витрат у результаті отримання корисного ефекту відвикористання професійних послуг у випадку передачі проблемних кредитів спеціально створеним фінансовим структурам чи колекторським агентствам.

Практика свідчить, що реалізація цих заходів пов'язана з вибором та застосуванням спеціальних методів у процесі управління проблемними кредитами. Послідовність процесу управління проблемними кредитами банків передбачає етапи моніторингу працюючих кредитів, раннього реагування менеджменту на виникнення проблемних ситуацій щодо повернення кредитів, аналіз варіантів та вибір стратегії роботи з проблемними кредитами, відновлення функціонування проблемних кредитів, стягнення заборгованості за ними. На кожному із цих етапів застосовуються конкретні варіанти та методи

роботи, які мають внутрішній та зовнішній щодо банків характер дії, які було розглянуто вище [22].

Отже, досліджені фактори впливу на появу проблемних кредитів, при їх детальному вивченні зможуть допомогти банку та його структурним підрозділам у визначенні та регулюванні негативного їх впливу на ефективність банківської діяльності в післякризовий період, це дасть змогу оптимізувати роботу менеджменту банків з проблемними активами

1.3. Методи управління проблемними кредитами в банку

Проблема зростання обсягу проблемних кредитів пов'язана не лише зі зміною зовнішніх умов функціонування банківської системи України (зниженням платоспроможності позичальників, зростанням рівня безробіття тощо), а й із недостатньо продуманою кредитною політикою більшості українських банків, зокрема недосконалістю використовуваних методів боротьби з проблемними кредитами. Тому використання вже відомих та пошук нових методів управління проблемними кредитами банку є досить важливою проблемою сьогодення, від вирішення якої залежить вихід банківської системи України з кризи.

Обсяги проблемної заборгованості безпосередньо впливають на результати роботи банку, зокрема:

- підривається репутація банку, оскільки значний обсяг прострочених і непогашених кредитів спричиняє падіння довіри вкладників, інвесторів;
- збільшуються адміністративні витрати, оскільки проблемні кредити вимагають особливої уваги кредитного персоналу, непродуктивної витрати часу на підтримку статус-кво;
- підвищується загроза звільнення кваліфікованих кадрів через зниження можливостей їхнього стимулювання в умовах падіння прибутковості операцій;
- кошти будуть заморожені в непродуктивних активах;

– виникає небезпека зустрічного позову боржника до банку, що може довести, що вимога банку про відкликання позички призвела його на межу банкрутства [42].

Крім зазначених втрат, виникають додаткові витрати, пов'язані з позбавленням прав власності на закладене майно, позичальника, що порушив умови договору: різницю між непогашеним залишком та ліквідаційною вартістю кредиту, з урахуванням можливості позичальника повернути його та чистою ліквідаційною вартістю застави; оціночну вартість неповерненого кредиту; оціночну вартість адміністративних юридичних дій, необхідних для позбавлення позичальника прав на закладене майно і ліквідації отриманого майна (в тому числі гонорари юристів, судові витрати, вартість реалізації застави, і т. д.); оціночну вартість витрат, пов'язаних зі зміною вартості застави, використаної для отримання кредиту в період з дня пред'явлення про позбавлення позичальника прав або списання кредиту, до моменту ліквідації застави; всі процентні витрати, пов'язані з позбавленням позичальника прав чи ліквідацією [46].

Отже використання ефективних методів управління проблемними кредитами є важливим завданням сучасного етапу розвитку банківської системи в Україні.

Метод управління проблемними кредитами – це сукупність способів і прийомів впливу менеджменту банку на проблемний кредит з метою повернення основного боргу та відсотків за ним за умови здійснення мінімальних витрат [45].

Методи роботи з проблемною заборгованістю банків можна поділити на внутрішні та зовнішні щодо банків за способом дії.

Внутрішньобанківські методи роботи з проблемними кредитами направлені на відновлення спроможності позичальниками генерувати грошовий потік для обслуговування боргу.

Найефективнішим внутрішньобанківським методом є реструктуризація кредитної заборгованості шляхом: надання кредитних канікул, зміни схеми

погашення кредиту з класичної на ануїтетну, пролонгації кредиту, конверсії (переведення валютних кредитів у гривневі), зниження відсоткової ставки (після закінчення пільгового періоду відсоткова ставка збільшується до попереднього рівня або перевищує його). Дані методи можна застосовувати лише до відповідальних, добросовісних боржників.

У разі неможливості застосування внутрішньобанківських методів управління проблемною заборгованістю актуалізується практика застосування зовнішніх методів, до яких слід віднести:

- передачу проблемних активів в управління третій особі (колектору). В цьому випадку проблемні активи залишаються на балансі банку;

- продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу. При використанні такого методу відбувається поліпшення структури кредитного портфеля, вивільняються внутрішні ресурси банку;

- продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії, внаслідок чого поліпшується структура балансу банку.

- сек'юритизація активів, що передбачає оптимізацію структури балансу банку шляхом перетворення наданих банком позичок на ліквідні цінні папери і відповідного трансферту кредитних ризиків банку в ризики інших учасників ринку. Однак на практиці цей метод застосовується зовсім рідко, оскільки необхідні значні витрати на трансформацію активів у цінні папери та їх розміщення.

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації методів управління проблемними кредитами.

Гойхман М.І. виділяє внутрішньобанківські методи управління проблемними кредитами, до яких відносяться: пролонгація кредиту, кредитні канікули, зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну або навпаки, переведення валютного кредиту в гривневий, та зовнішні методи, а саме: передача проблемних кредитів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу банку, передача / продаж проблемних кредитів фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу, продаж проблемних кредитів

непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу, сек'юритизація кредитів. З таким підходом в цілому погоджується Н.Г. Волик, однак внутрішньобанківські методи він називає внутрішніми і ототожнює з методами реструктуризації кредитного боргу, до якої відносить вказані М.І. Гойхманом внутрішньобанківські методи, а також прощення пені та штрафних санкцій і зниження відсоткової ставки.

Фролов С.М., Олійник В.М. та Гиренко І.С. виділяють дві основні групи методів управління проблемними кредитами: реструктуризацію кредитної заборгованості (погоджуючись із Н.Г. Воликом щодо способів її проведення) та ліквідацію проблемних кредитів (відносячи до неї добровільний продаж предмету застави, передачу кредиту третій стороні та судові процедури).

Крухмаль О.В. виділяє дві основні групи методів управління проблемними кредитами: відновлення проблемного кредиту (вказуючи, що основним методом його проведення є реструктуризація) та його ліквідація. Науковець наводить досить розширену класифікацію методів ліквідації проблемного кредиту, відносячи до них реалізацію застави, стягнення заборгованості за рахунок гаранта, страхове відшкодування, передачу проблемних активів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу банку, передачу або продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу, продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу, здійснення сек'юритизації активів, списання безнадійного кредиту за рахунок сформованого банком резерву, а також юридичне стягнення кредиту.

Мостовенко Н.А. вважає, що основними методами управління проблемними кредитами є реабілітація та ліквідація, при цьому цілком обґрунтовано вказує, що реструктуризація проблемного кредиту є лише одним із етапів реабілітації проблемного кредиту. До методів ліквідації проблемного кредиту науковець відносить лише претензійно-позовну роботу та стягнення на майно [45].

Таким чином підсумовуючи різні підходи до класифікації методів управління проблемними кредитами слід виділити два основні методи управління проблемними активами банку [4, 5, 6]:рис. 1.5.

1. Метод реабілітації – розробка у співпраці з позичальником плану дій щодо повернення кредиту.

2. Метод ліквідації проблемного кредиту – повне або часткове погашення кредиту за рахунок продажу забезпечення за кредитом або іншого майна позичальника, залучення до погашення кредиту гарантів та поручителів, продаж або передача проблемного активу третій стороні або його списання.

Процес реабілітації складається з таких етапів:

1. Виявлення причини виникнення проблемної заборгованості.
2. Зустріч представника банку з позичальником і розробка плану дій з погашення проблемної заборгованості.
3. Реструктуризація проблемної заборгованості.
4. Контроль за погашенням реструктуризованої заборгованості [5].

Реструктуризація, – це зміна істотних умов за первісним договором шляхом укладання додаткової угоди з боржником у зв'язку з фінансовими труднощами боржника (за визначенням банку) і необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним зобов'язань за активом (зміна процентної ставки; скасування (повністю або частково) нарахованих і несплачених боржником фінансових санкцій (штрафу, пені, неустойки) за несвоєчасне внесення платежів за заборгованістю боржника; зміна графіка погашення боргу (строків і сум погашення основного боргу, сплати процентів/комісій); зміна розміру комісії) [7].

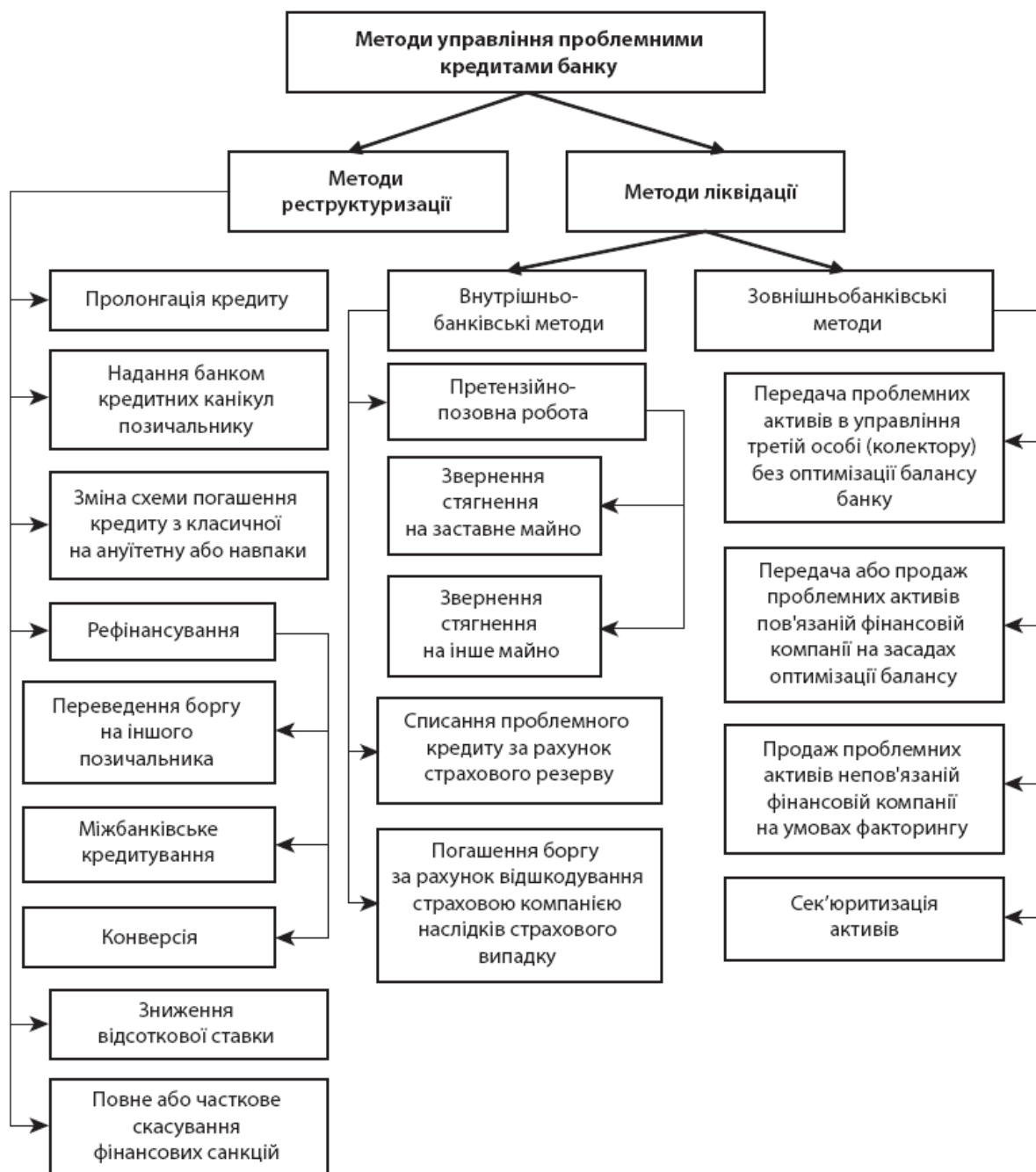

Рис. 1.5. Основні методи управління проблемними кредитами банку

Кожен банк самостійно обирає метод боротьби з проблемними кредитами, але метод реструктуризації, є менш радикальним і враховує інтереси як позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, так і банківської установи. Для банку перевагою методу реабілітації є постійне планомірне надходження коштів на рахунки банківської установи. Крім того, реструктуризувавши проблемний кредит, банк надає позичальнику можливість покращити рівень своєї платоспроможності.

Недоліками методів реструктуризації є:

- ✓ ймовірність того, що навіть після реструктуризації кредит не перестане бути проблемним;
- ✓ втрата ліквідності;
- ✓ відволікання значної частини фінансових ресурсів від основної діяльності у вигляді резерву по кредитним операціям банку.

Позитивною стороною методів реструктуризації для позичальника є те, що на нього не позиваються до суду, він не втрачає заставне майно. Тому оптимальним варіантом для позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, є не чекати прострочення платежу по кредиту, а заздалегідь, прогножуючи можливі затримки платежів, звернутися до працівників банку з проханням про реструктуризацію кредиту, оформивши письмову заяву, у котрій вказати причини, через які позичальник не може своєчасно та в повному обсязі погашати заборгованість по кредиту.

Слід відмітити, що реструктуризація кредиту є правом банківської установи, а не її обов'язком. Тому банк не завжди йде назустріч клієнту. Якщо кредитний комітет банку погоджується на реструктуризацію кредиту, то й позичальник зі свого боку повинен йти на поступки, адже реструктуризація – це компроміс обох сторін [8].

У разі якщо використання методів реструктуризації не привело до очікуваного результату, банківська установа вдається до методів ліквідації проблемного кредиту, котрий є останньою можливістю повернути наданий кредит, покращити структуру балансу та підвищити ліквідність.

Відповідно до рис. 1.5 розглянемо детальніше кожен із методів реструктуризації та ліквідації проблемних кредитів, включивши їх до групи методів реструктуризації та ліквідації.

Реструктуризація проблемної заборгованості передбачає зміну терміну чи умов кредитування таким чином, щоб позичальник, який потрапив у скрутне фінансове становище, мав змогу продовжувати погашати кредит. Сучасні банківські установи використовують такі варіанти реструктуризації:

продовження кредиту; надання банком кредитних канікул; зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну та навпаки; переведення боргу на іншого позичальника; рефінансування кредиту; конверсія; зниження відсоткової ставки; капіталізація відсотків.

Продовження кредиту – продовження строку дії кредитного договору при наявності у позичальника фінансових проблем. Позитивним моментом для позичальника є зменшення суми щомісячного платежу. Але необхідно враховувати той факт, що за послаблення щомісячного грошового навантаження позичальнику доведеться зіткнутися з подорожчанням кредиту, тобто загальна сума переплати за весь період кредитного договору зросте.

Надання кредитних канікул позичальнику передбачає зменшення кредитного навантаження протягом певного періоду. Зазвичай, у вітчизняній практиці кредитні канікули означають виплату позичальником тільки відсотків по кредиту протягом деякого періоду (тіло кредиту не сплачується). Цей метод реструктуризації на сьогодні є досить популярним і дієвим.

Кредитні канікули можна брати у будь-який період виплати кредиту. Тривалість кредитних канікул у різних банках може бути різною: від декількох місяців до року.

Зміна схеми погашення проблемного кредиту, зазвичай, має вигляд переходу з класичної схеми погашення на ануїтетну. Пояснюється це тим, що при виникненні фінансових проблем у позичальника, останньому легше сплачувати фіксований щомісячний платіж при ануїтетній схемі погашення, котрий буде на 15 – 25% нижчий, ніж аналогічний платіж при класичній схемі погашення. Використовуючи такий метод реструктуризації проблемного кредиту, позичальник має усвідомлювати, що зменшуючи щомісячний платіж, загальна сума переплати по кредиту буде вищою, ніж при класичній схемі погашення. Для банківської установи зміна схеми погашення кредиту у вказаному напрямку буде вигідна у тому разі, якщо кредит не буде виплачений достроково або буде виплачений достроково – у другій половині терміну погашення кредиту, адже основний процентний тягар при ануїтетній схемі

погашення позичальник сплачує саме в першій половині терміну виплати кредиту.

Розглянемо такий метод управління проблемними кредитами банку, як рефінансування. Це один із поширених методів виходу із ситуації з проблемною заборгованістю. У широкому розумінні поняття «рефінансування» являє собою не тільки метод управління проблемними кредитами – дана категорія включає у себе кредитування банківських установ центральним банком країни, міжбанківські кредити, облігаційні позики. Але, зважаючи на мету нашого дослідження, під рефінансуванням будемо розуміти тільки ту складову частину категорії, котра пов'язана з проблемною заборгованістю. Під рефінансуванням проблемної заборгованості будемо розуміти погашення кредитного зобов'язання за допомогою отримання іншої позики.

Рефінансування проблемного кредиту може відбуватися у формі переведення боргу на іншого позичальника (рефінансування через третю особу), міжбанківського кредитування, конверсії.

Переведення боргу на іншого позичальника – це досить складна процедура і не кожен вітчизняний банк тримає її в арсеналі методів погашення проблемних кредитів. Рефінансування через третю особу – це фактично покупка заставного майна проблемного позичальника з одночасним оформленням нового кредиту на третю особу.

Наступним видом рефінансування проблемної заборгованості є міжбанківське кредитування, що представляє собою отримання нового кредиту в іншому банку для погашення проблемного кредиту. Цей метод вирішення проблемної ситуації може привабити позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, більш вигідними умовами кредитування. Але позичальнику обов'язково необхідно врахувати суми нових комісій для отримання кредиту, страхування майна та інших обов'язкових платежів при оформленні нового кредиту, і тільки після цього приймати рішення про доцільність такого методу закриття проблемного кредиту. Для банку ж, котрий зіткнувся з проблемною заборгованістю, спосіб, у який позичальник буде

вирішувати свої фінансові проблеми, є неважливим. Тому для банківської установи такий метод управління проблемною заборгованістю, як міжбанківське кредитування, є прийнятним.

Характеристики основних методів реструктуризації кредитної заборгованості подано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Характеристика способів реструктуризації кредитної заборгованості

Способи реструктуризації	Характеристика	Переваги для позичальника	Переваги для банку
Кредитні канікули	Банк дозволяє позичальникові протягом певного строку (зазвичай 6-9 місяців) погашати лише відсотки за кредитом. Після закінчення кредитних канікул позичальник щомісяця виплачує тіло кредиту плюс відсотки.	Щомісячний платіж за кредитом частково зменшується.	Переплата за кредитом зростає суттєво
Зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну	Ануїтетна схема погашення кредиту передбачає погашення заборгованості рівними частинами протягом усього строку кредитування, тоді як за класичної схеми сума платежів за кредитом із часом зменшується.	Щомісячний платіж за кредитом суттєво зменшується.	Переплата за кредитом частково збільшується
Пролонгація кредиту	Збільшення строку кредитування.	Щомісячний платіж зменшується несуттєво.	Переплата за кредитом збільшується суттєво
Конверсія	Переведення валютних кредитів у гривневі (курс конверсії визначається кожним банком індивідуально).	Залежно від курсу валюти на умовах конверсії	
Прощення пені та штрафних санкцій	При виникненні прострочення за кредитом банк списує весь нарахований штраф	Залежно від тривалості прострочення й суми штрафних санкцій (актуально лише для позичальників, які вчасно не погашають кредит)	
Зниження відсоткової ставки	Банк на певний строк (зазвичай на кілька місяців) знижує розмір відсоткової ставки за кредитом. Після закінчення пільгового періоду відсоткова ставка збільшується до попереднього рівня або перевищує його.	Залежно від умов зміни та відсоткової ставки	

Якщо позичальник не має реальних перспектив розрахуватися найближчим часом, банк залежно від форми забезпечення кредиту в праві застосовувати різні способи примусового стягнення боргу та процентів за ними (здійснювати ліквідацію кредиту). Для цього можуть бути використані внутрішньобанківські та зовнішньобанківські методи. Розглянемо ці дві групи методів.

Внутрішньобанківські методи передбачають роботу зі стягнення проблемної заборгованості безпосередньо працівниками банку. До таких методів відноситься підготовка та ведення претензійно-позовної роботи, робота з поручителями, а також списання активу, якщо він став безнадійним. Внутрішньобанківські методи ліквідації проблемної заборгованості подані на рис. 1.6.

1) Першим методом є претензійно-позовна робота, яка умовно поділяється на два напрями у залежності від виду проблемного кредиту:

— претензійно-позовна робота із забезпеченими проблемними кредитами;

— претензійно-позовна робота із незабезпеченими проблемними кредитами.

Право одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета застави, якщо кредит є забезпеченим, виникає у банківської установи у разі невиконання або неналежного виконання боржником зобов'язань з повернення тіла кредиту та відсотків за його користування. Вказане право банк може реалізувати зверненням стягнення на предмет застави.

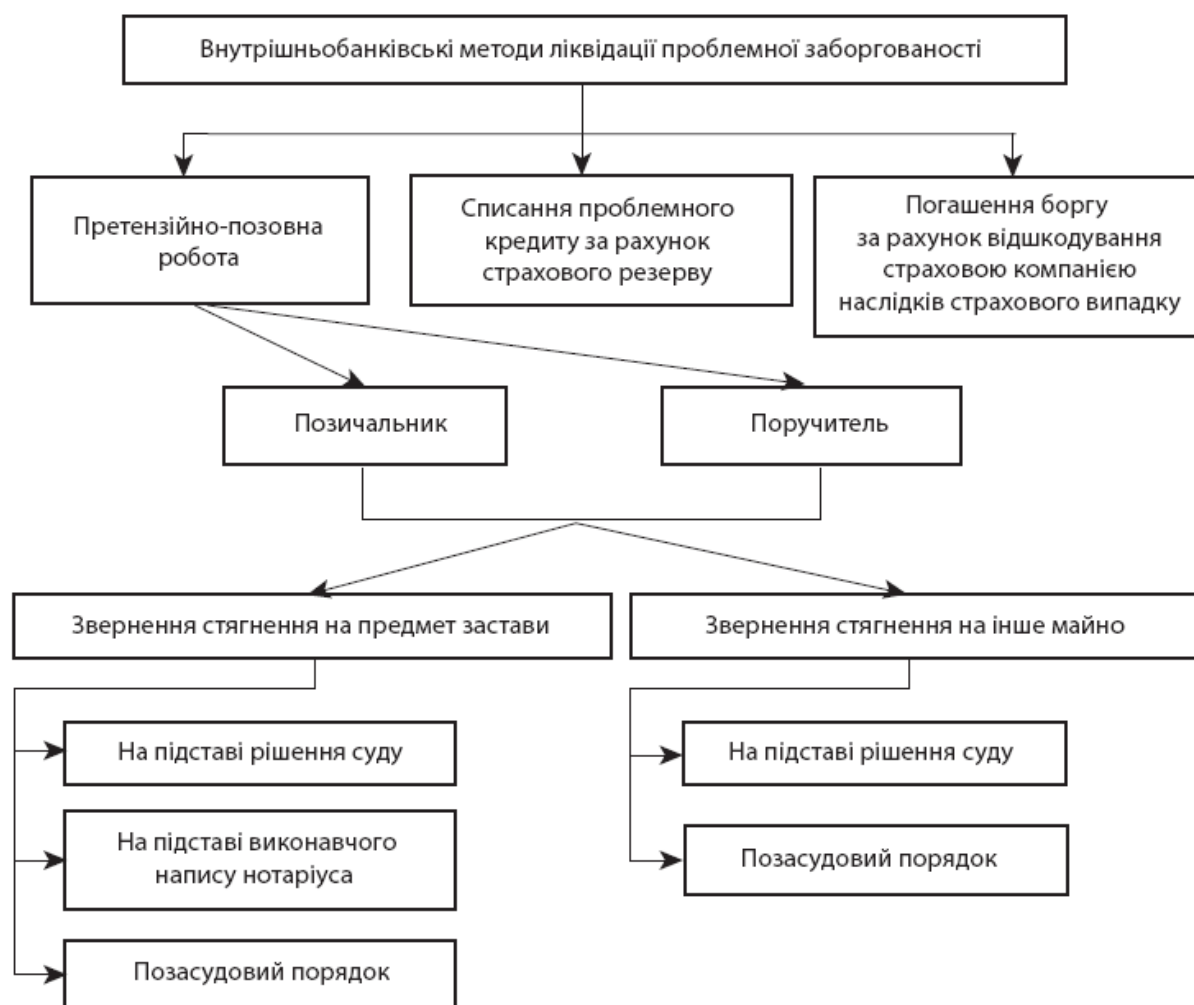

Рис. 1.6. Внутрішньобанківські методи управління «проблемними кредитами»

Реалізація застави – процес її перетворення у кошти з метою сплатити банківський кредит. Банки, як правило, реалізують право на заставне майно тільки в тих випадках, коли вони розуміють, що заходи щодо реструктуризації кредиту недоцільні. Реалізація застави може бути найкоротшим шляхом до погашення проблемного кредиту, але таке перетворення може вимагати значних зусиль зі збуту, необхідності проводити аукціон з продажу нерухомості, особистого майна та інших активів. Якщо суми, вирученої від продажу предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає для повного задоволення вимоги з іншого майна боржника в порядку черговості, передбаченої законодавством України. Якщо ж після реалізації предмета

застави виручена грошова сума перевищує розмір забезпечених цією заставою вимог заставодержателя, різниця повертається заставодавцю [17].

2) Проблемна заборгованість поступово, через ряд причин (серед котрих закінчення строку позовної давності; недостатність коштів, отриманих після звернення стягнення на майно позичальника та його реалізації; визнання боржника банкрутом тощо) може перейти до категорії безнадійної. Зрозуміло, що така заборгованість вже не може бути повернена. Відшкодування (списання) безнадійної заборгованості у банківських установах відбувається за рахунок спеціально створеного страхового резерву.

3) Ще одним методом управління проблемними активами банку є ліквідація заборгованості шляхом її погашення за рахунок відшкодування страховою компанією наслідків страхового випадку.

Зрозуміло, що такий метод може застосовуватись тільки у тому випадку, коли погашення проблемної заборгованості відбувається шляхом стягнення на предмет застави, з котрим стався страховий випадок.

Менеджмент банку може прийняти рішення про доцільність зовнішніх дій для врегулювання проблемної заборгованості, якщо застосування внутрішньобанківських методів ліквідації проблемної заборгованості неможливе, серед яких:

- передача проблемних активів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу банку;
- передача/продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу (SPV onshore/offshore);
- продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу;
- здійснення сек'юритизації активів та інші методи [59].

Особливістю застосування зазначених методів є прийняття рішення щодо їх вибору на етапі стягнення кредиту внаслідок неефективності внутрішньобанківського управління проблемними кредитами. Доцільність запровадження у практику діяльності конкретного банку цих методів

визначається такими критеріями, як: особливості бухгалтерського та податкового обліку, вплив на достатність регулятивного капіталу, забезпечення ліквідності, підвищення ефективності управління, зменшення рівня ризику банку та забезпечення прибутковості кредитного портфеля.

Банківський досвід застосування методів продажу проблемних кредитів в Україні свідчить про активний розвиток таких форм, як передача проблемних активів в управління третій особі, тобто колектору та продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу [17].

Отже, проаналізувавши основні методи управління «проблемними кредитами» можна сказати, що ефективна організація управління проблемними кредитами банку набуває у даний час особливо важливого значення та необхідності розробки нових методологічних підходів до визначення оцінки проблемних кредитів як важливого елементу системи управління проблемними кредитами банку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ В ПАТ «БАНК КЛІРИНГОВИЙ ДІМ

2.1. Аналіз тенденцій щодо кредитування по банківській системі України

Аналізуючи зміни, які стосуються активів банку, слід звернути увагу на динаміку банківських установ. Починаючи з 2014 р. в Україні спостерігається дестабілізація як банківської системи, так і фінансової стійкості держави загалом, причинами яких є політичні, фінансові, економічні та банківські кризи.

Загалом, з початку 2014 року внаслідок погіршення платоспроможності до 82 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію. В чотирьох тимчасова адміністрація продовжує працювати, щодо одного банку (ПАТ «АСТРА БАНК») прийнято рішення про припинення тимчасової адміністрації та призначення куратора.

Щодо ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» 21 грудня 2016 року між Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та Міністерством фінансів було підписано договір про продаж 100% акцій Банку. З моменту передачі власником 100% акцій банку є держава в особі Міністерства фінансів України. Запроваджена 20.12.2016 р. тимчасова адміністрація була припинена 22.12.2016 р.

В цілому, щодо 80 банків вже було прийнято рішення про ліквідацію. Щодо 9 банківських установ рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію було прийняте без попереднього запровадження тимчасової адміністрації. Детальна інформація про динаміку зміни кількості банків України відображена нижче, на рис. 2.1.

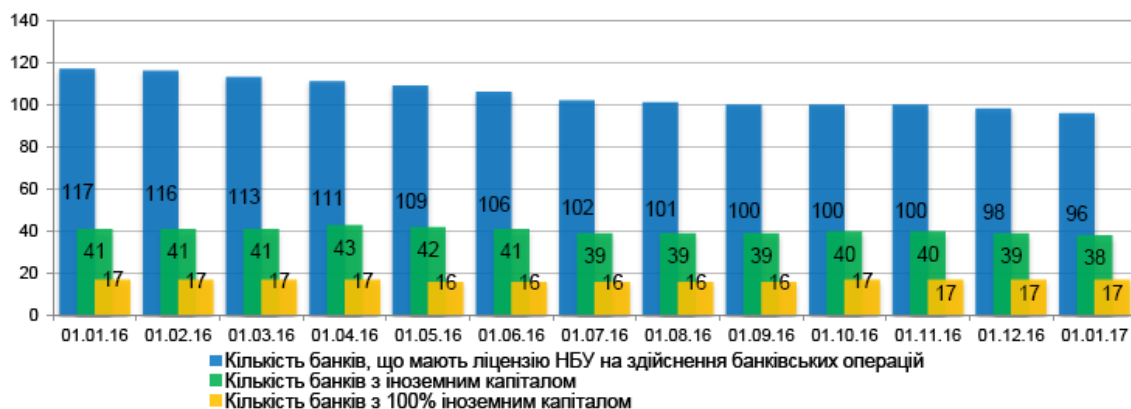

Рис. 2.1. Динаміка кількості банків по банківській системі України у 2016 р.

За підсумками 2016 року чисті активи банківської системи України збільшились несуттєво. Їх обсяг станом на 01.01.2017 р. відповідав 1,256 млрд. грн. проти 1,254 млрд. грн. на початок року.

Одним з ключових чинників коливання обсягу активів банківської системи в досліджуваному періоді виступала динаміка курсу національної валюти, поряд із виведенням частини комерційних банків з ринку, рухом клієнтських коштів та скороченням кредитних портфелів.

Високий вплив коливання курсу національної валюти на обсяг активів банківської системи України пояснюється значною часткою активів в іноземній валюті в загальному обсязі (41,8% станом на початок 2017 року). Динаміку основних складових активів банківської системи України представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників кредитної активності банків

Показник / Дата	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
Чисті активи	1278,10	1316,85	1254,39	1256,30
Кредитний портфель	911,40	1006,36	965,09	1005,92
Середня % ставка за кредитами в нац. валюті, %	17,20	18,80	21,47	17,70

Банківська система України в поточній ситуації продовжує характеризуватись невисокою активністю кредитних установ. Серед основних факторів, що гальмують відновлення кредитування, виступають високий рівень невизначеності щодо подальшого економічного розвитку та обмежене коло надійних позичальників.

Згідно зі статистичними даними НБУ, протягом 2016 року середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті знизилася до 17,70% (з 21,47% станом на 01.01.2016 р.). Для кредитів в іноземній валюті на початок 2017 року аналогічний показник, навпаки, підвищився до 8,20% (з 6,88% станом на 01.01.2016 р.). Паралельно з цим відбувається зниження вартості залучення коштів на вкладні рахунки. Наприкінці 2016 року середня відсоткова ставка за депозитами в національній валюті складала 10,5% (10,2% для короткострокових вкладів та 17,9% для довгострокових), в іноземній валюті – 5,2% (4,8% для короткострокових та 6,2% для довгострокових вкладів). На початку року аналогічні показники дорівнювали 12,1% та 7,8% відповідно.

Протягом 2016 року обсяг клієнтського кредитного портфелю скоротився на 0,4% (3,85 млрд. грн.) та станом на 01.01.2017 р. відповідав 1 005,92 млрд. грн. проти 1 009,77 млрд. грн. на початок року (рис. 2.2).

Скорочення загального обсягу кредитного портфелю відбувалося внаслідок зменшення протягом року суми кредитів, наданих фізичним особам. За підсумком 2016 року їх обсяг знизився на 10,43% до 847,09 млрд. грн. Кредити, надані суб'єктам господарювання за підсумком року навпаки збільшилися на 1,98% та на початок 2017 року досягли 157,39 млрд. грн.

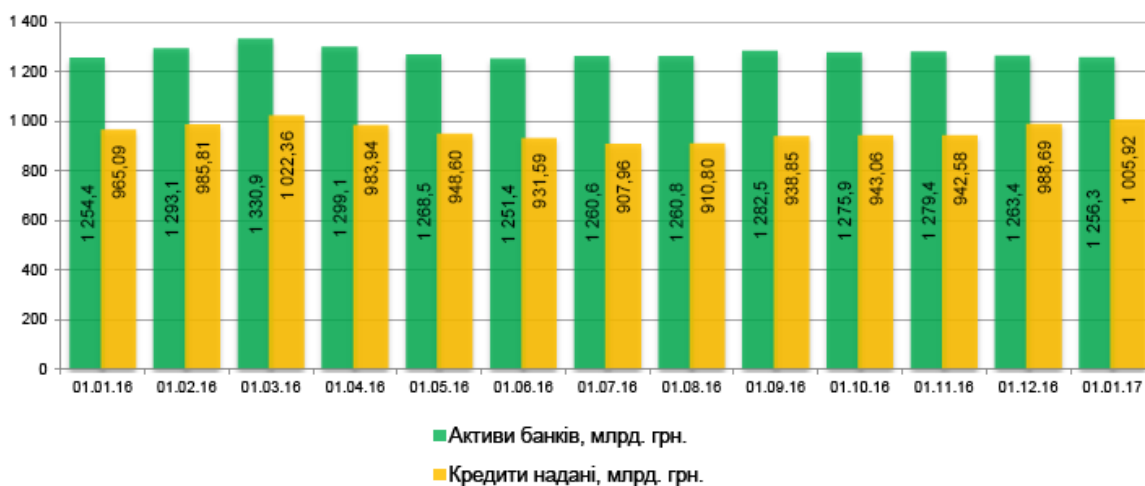

Рис. 2.2. Динаміка кредитів за банками України у 2016 р.

Курсові різниці виступають вагомим чинником коливання сукупного обсягу кредитного портфелю протягом року, оскільки близько половини виданих кредитів номіновані в іноземній валюті (52% станом на 01.01.2017 р.). Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів представлено на рис. 2.3.

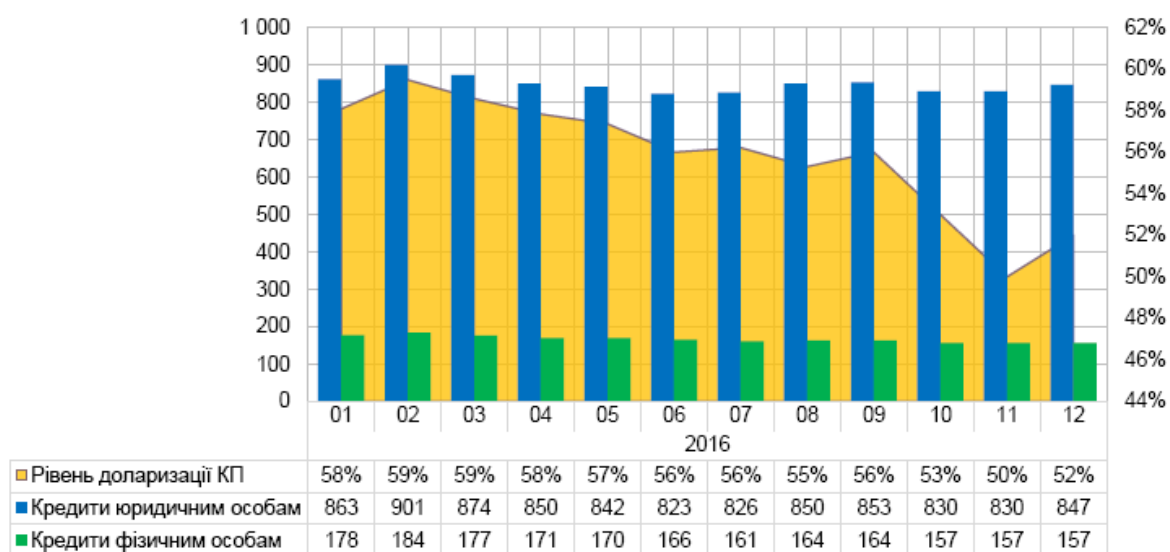

Рис. 2.3. Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів, млрд. грн., %

Корпоративний клієнтський кредитний портфель за підсумком 2016 р. представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в

національній валюті нефінансовим корпораціям. Корпоративний клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності представлено на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Корпоративний клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності, %

Кредитний портфель суб'єктів господарської діяльності за видами економічної діяльності був представлений переважно кредитами, наданими представникам сфери «Переробна промисловість» та «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів».

За результатами 2016 р. середнє значення відсоткової ставки за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, складало 17,5% в національній валюті та 8,0% в іноземній валюті (20,6% та 6,9% відповідно на початку січня 2016 року).

Роздрібний клієнтський кредитний портфель протягом 2016 року скоротився на 10% та склав 164,98 млн. грн. Значний вплив на динаміку показника мало визнання неплатоспроможними ряду банківських установ, що володіли значними за обсягами кредитними портфелями, в тому числі роздрібними.

Основною складовою роздрібною клієнтського кредитного портфелю є споживчі кредити (в т.ч. «кешові» кредити). Обсяг іпотечних кредитів, наданих фізичним особам, станом на 01.01.2017 р. відповідав 37% роздрібною кредитного портфелю (40% на початок року). В цілому, невисокі темпи розвитку іпотечного кредитування обумовлені доволі низькими темпами

відновлення будівельної галузі, обмеженістю та високою вартістю довгострокового ресурсу, а також невисоким платоспроможним попитом населення на довгострокове кредитування.

Рис. 2.5. Структура клієнтського кредитного портфелю в регіональному розрізі, млрд. грн.

Близько 57% клієнтського портфелю в регіональному розрізі розміщено в північному регіоні країни (Київська обл. та Київ, а також Житомирська, Сумська та Чернігівська області).

За результатами 2016 р. середнє значення відсоткової ставки за кредитами, наданими фізичним особам в національній валюті складало 30,7% (31,6% в 2015 році), та 4,9% в іноземній валюті (4,0% в 2015 році) [24].

Починаючи з 2008 року змінився не лише кредитний портфель банків, але й частка простроченої заборгованості за кредитами (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка простроченої заборгованості банків

Таким чином, як бачимо на рис. 2.6, можна констатувати той факт, що зростання обсягів проблемної заборгованості має різкі зміни в 2009–2010 рр. та з початку 2015 р.

Зміни 2009–2010 рр. були пов'язані як зі зростанням абсолютної суми простроченої заборгованості, так і з поступовим зменшенням обсягу кредитного портфеля внаслідок практично повного припинення видачі нових кредитів. У 2010 р зростання простроченої заборгованості істотно сповільнилося і не перевищувало 8% у квартал, а починаючи з жовтня 2010 р. практично припинилося. Це пояснюється, з одного боку, початком стабілізації економіки, а з іншого – активізацією угод із продажу кредитних портфелів і першими кроками банків у напрямі відновлення кредитування. При цьому найбільш активно нарощували кредитний портфель банки з українським капіталом, що входять до складу фінансово-промислових груп.

До 2015 р. обсяг проблемної заборгованості змінювався незначними коливаннями. Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку в 2015 р. зумовлене високою економіко-політичною нестабільністю, у тому числі девальвацією національної валюти, що значно вплинуло на платоспроможність позичальників банку. Із початку

року обсяг проблемної заборгованості відносно минулого року збільшився майже на 200% та дорівнював 135,9 млрд. грн. упродовж року, на 01.01.2016 рр. проблемна заборгованість зростає до 213,3 млрд. грн. Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків зумовлює значні відрахування в резерви на покриття втрат за кредитними операціями. Чим більші суми відрахування в резерви під кредитні ризики водночас зі зростанням витрати банків на адміністрування проблемних кредитів, тим менш ефективно використовується банківський капітал. Проаналізуємо частку резервів за активними операціями та частку простроченої заборгованості у кредитному портфелі банків (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Динаміка резервів за активними операціями та частки простроченої заборгованості

Аналізуючи динаміку, бачимо, що паралельно з ростом простроченої заборгованості банки змушені були збільшувати резерви, тому динаміка зростання резервів практично збігалася з динамікою зростання рівня простроченої заборгованості. Найбільші коливання спостерігаються впродовж 2009–2010 рр., а потім – упродовж 2014–2015 рр. Дані коливання також пов'язані з наведеними вище причинами банківської нестабільності. У 2010 р. частка резервів за активними операціями у кредитному портфелі сягала 16,4%, а частка простроченої заборгованості дорівнювала 9,4%, коли в 2008 р. дані

показники мали значення 4,2% та 1,3% відповідно. На 01.01.2016 р. дані показники значно збільшились та сягають: 33,3% – частка резервів за активними операціями, та 22,1% – частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі банків. Дані зміни є причинами зниження якості кредитних портфелів банків в Україні [62].

Отже, незважаючи на призупинення багатьма банками операцій кредитування, питома вага проблемної заборгованості в кредитному портфелі банківської системи продовжує зростати.

Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків. Зростання проблемної заборгованості в першу чергу, спричинює збільшення обсягу втрат, пов'язаних із неповерненням суми основного боргу та процентів за кредитом.

По-друге, призводить до появи додаткових операційних витрат, пов'язаних із поверненням проблемного кредиту, замороженням коштів у неприбуткових активах, що зумовлює зменшення прибутковості банку, погіршення стану ліквідності та зниження якості його активів.

По-третє, негативно відображається на репутації банку, його рейтингах, що спричинює зниження рівня довіри з боку вкладників та інвесторів [15, с. 198]. Крім того, збиток, завданий банку, може бути пов'язаний із збільшенням адміністративних витрат, оскільки проблемні позики вимагають особливої уваги кредитного персоналу, непродуктивної витрати часу на підтримку структури балансу. Підвищується загроза відтоку кваліфікованих кадрів через зниження можливостей їхнього стимулювання в умовах падіння прибутковості операцій.

Зважаючи на світовий досвід регулювання кредитної сфери, можна виділити такі шляхи подолання проблемної заборгованості вітчизняних банків:

– застосування інноваційних технологій та методик для оцінки платоспроможності клієнтів (наприклад технологія «мікрокредитування» від ПАТ КБ «Приватбанк»);

– формування єдиної бази кредитних історій (такі спроби характерні для банківського сектору – Українське бюро кредитних історій, Перше всеукраїнське бюро кредитних історій; однак, для отримання кращого ефекту необхідним є підключення усіх банків до такого реєстру, чого в Україні поки що не спостерігається);

– поширення практики купівлі проблемних кредитів компаніями-колекторами, застосування факторингу (актуальним є створення єдиної компанії – санаційного банку від НБУ, проте обговорення цього питання на загальнодержавному рівні триває донині);

– формування достатніх обсягів резервів під заборгованість (складність полягає в тому, що поточні фінансові труднощі не завжди залишають таку можливість для банку);

– вибір та реалізація моделі реструктуризації проблемних активів у банківській сфері; наприклад, створити банк проблемних активів або перехідний банк (із залученням держави або приватних інвесторів);

– спрощення механізмів продажу, передачі, списання активів, у тому числі у межах проведення досудових процедур;

– посилення нагляду за діяльністю банків і введення такої ж системи щодо небанківських установ [16, с. 16].

Застосування зазначених заходів дозволить мінімізувати кредитні ризики у банківській сфері, зменшити кількість проблемної заборгованості та відповідно забезпечити економічне зростання держави [13].

2.2. Загальний аналіз діяльності ПАТ «БАНК «КЛІРИНГОВИЙ ДІМ»

Повне офіційне найменування Банку – Публічне акціонерне товариство “Банк “КЛІРИНГОВИЙ ДІМ”, скорочене офіційне найменування Банку - АБ “КЛІРИНГОВИЙ ДІМ”, розташований за адресою: 04070, м. Київ, вул.

Борисоглібська, буд. 5, літера “А”. Банк зареєстрований в Україні та є резидентом України.

За організаційно-правовою формою Банк є публічним акціонерним товариством відкритого типу.

Банк здійснює свою діяльність відповідно до ліцензії Національного банку України № 171 від 13 жовтня 2011 року на право надання банківських послуг, визначених частиною третьою статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”. Банківські послуги, які є валютними операціями, надаються на підставі генеральної ліцензії Національного банку України № 171 від 13 жовтня 2011 року на здійснення валютних операцій.

Банк має наступні ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку – депозитарної діяльності:

- серії АЕ № 263457 від 01.10.2013 - депозитарна діяльність депозитарної установи;
- серії АЕ № 263458 від 01.10.2013 - діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування;
- серії АЕ № 263459 від 01.10.2013 - діяльність із зберігання активів пенсійних фондів.

Банк має наступні ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку – діяльність з торгівлі цінними паперами:

- серії АЕ № 185076 від 19.10.2012 - дилерська діяльність;
- серії АЕ № 185077 від 19.10.2012 - брокерська діяльність.

Стратегічна мета Банку - бути універсальним та динамічним банком, посилити свої позиції, увійти в групу лідерів фінансового ринку України та збільшити ринкову вартість Банку.

Банк є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (реєстраційний номер Банку № 149 від 08 листопада 2012 року) та діє

відповідно до Закону України № 4452-VI від 23.02.2012 “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”.

Кінцевими власниками істотної участі Банку є:

Львовичка Юлія Володимирівна, що володіє часткою банку у сукупності 66,1328%, в т.ч прямо 5,7937%, та опосередковано 60,3391%;

Рішення № 154 від 23.03.2016 року Комітету Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (овесайту) платіжних систем про погодження набуття істотної участі в банку.

Фурсін Іван Геннадійович, що володіє часткою банку у сукупності 42,6042%, в т.ч прямо 10,7654%, та опосередковано 31,8388%.

Рішення № 153 від 23.03.2016 року Комітету Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (овесайту) платіжних систем про погодження набуття істотної участі в банку.

Банк є членом Незалежної асоціації банків України, Асоціації платників податків України, Професійної Асоціації учасників Ринків капіталу та Деривативів, учасником саморегульованої організації професійних учасників ринку цінних паперів Асоціації “Українські Фондові Торговці”.

Банк активно інтегрований в міжнародні інформаційні та платіжні системи:

- ✓ членом міжнародної платіжної системи S.W.I.F.T.
- ✓ користувачем міжнародної дилінгової системи REUTERS,
- ✓ асоційованим учасником міжнародної платіжної системи VISA.

Розпочнемо загальний аналіз діяльності банку із балансових показників пасивів, а саме з власного капіталу банку (табл. 2.2), оскільки він є вихідною ресурсною базою подальшого функціонування.

Головна мета процесу управління капіталом ПАТ «Банк «Кліринговий дім» полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності і створення захисту від ризиків.

Динаміка та структура власного капіталу ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

Найменування	2015р.	Питома	2016р.	Питома	Абсолютне відхилення тис. грн.	Відносне відхилення,%
	тис. грн.	вага ,%	тис. грн.	вага ,%		
1. Статутний капітал	56700	56,6	105800	70,9	49100	86,6
2. Нерозподілений прибуток	12	1	17	1	-5	41,6
3. Резерви та інші фонди банку	43486	43,4	43496	29,1	10	0
Усього власного капіталу	100198	100	149313	100	49115	49

Як свідчать наведені дані загальний розмір власного капіталу банку протягом 2016 року збільшився на 49115 тис. грн. або на 49%, це відбулось цілком за рахунок збільшення статутного капіталу на 86,6%. Що є позитивним явищем і свідчить про підвищення рівня капіталізації банку та захищеності від незапланованих збитків. Нерозподілений прибуток та резерви і фонди банку істотних змін не зазнали.

Головною метою управління зобов'язаннями банку ПАТ «Банк «Кліринговий дім» є забезпечення залучення достатнього обсягу коштів для здійснення активних операцій на вигідних для банку умовах, в обсязі і порядку, визначених чинним законодавством. Аналіз структури зобов'язань з 2015 - 2016 рр. представлений у табл. 2.3. (Додаток А, Б)

Таблиця 2.3

Структура зобов'язань ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

Найменування	за станом на 31 грудня 2015 року		за станом на 31 грудня 2016 року		Відхилення тис. грн.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Кошти банків	0	0,0	0	0,0	0
Кошти клієнтів:	351 370	95,3	358 133	95,3	6 763
<i>Юридичні особи</i>	140 094	38,0	131 766	35,1	-8 328

Продовження табл. 2.3

Найменування	за станом на 31 грудня 2015 року		за станом на 31 грудня 2016 року		Відхилення тис. грн.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
<i>Поточні рахунки</i>	109 331	29,6	121 854	32,4	12 523
<i>Строкові кошти</i>	30 763	8,3	9 912	2,6	-20 851
<i>Фізичні особи:</i>	211 276	57,3	226 367	60,2	15 091
<i>Поточні рахунки</i>	39 669	10,8	58 172	15,5	18 503
<i>Строкові кошти</i>	171 607	46,5	168 195	44,8	-3 412
Резерви за зобов'язаннями	115	0,0	154	0,0	39
Відстрочені податкові зобов'язання	11002	3,0	10924	2,9	-78
Інші фінансові зобов'язання	4 312	1,2	5 915	1,6	1 603
Інші зобов'язання	2 026	0,5	709	0,2	-1 317
Усього зобов'язань	368 825	100,0	375 835	100,0	7 010

Як свідчать наведені дані загальний розмір зобов'язань Банку протягом 2016 року збільшився на 7 010 тис. грн. або на 1,90%, що пояснюється збільшенням коштів фізичних осіб станом на 31 грудня 2016 року на 15 091 тис. грн. (табл. 2.3).

На кінець дня 31 грудня 2016 року найбільшу питому вагу серед зобов'язань ПАТ «Банк «Кліринговий дім» займають строкові кошти фізичних осіб (44,8%) та залишки на поточних рахунках юридичних осіб (32,4%). Якість зобов'язань Банку задовільна. Ризик втрати ліквідності у результаті масового вилучення клієнтами ресурсів Банком контролюється на достатньому рівні.

Наступним етапом аналізу є аналіз динаміки та структури активів ПАТ «Банк «Кліринговий дім» на основі даних табл. 2.4 (Додаток А, Б).

Проаналізувавши динаміку та структуру слід зазначити що за період з 01.01.2016 по 01.01.2017 загальний обсяг активів зріс на 56125 тис. грн. та становив 525148 тис. грн. Якщо розглянути структуру активів

в аналізований період, то помітно, що його найбільша частина припадає на кредити та заборгованість клієнтів.

Таблиця 2.4

Динаміка та структура активів ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

Найменування статті	2016 рік тис. грн.	Питома вага %	2015 рік тис. грн.	Питома вага%	Відхилен ня, тис. грн.
1. Грошові кошти та їх еквіваленти	140 213	26,7	110 485	23,5	29728
2. Торгові цінні папери	-	-	797	0,2	-797
3. Кошти в інших банках	797	0,1	737	0,2	60
4. Кредити та заборгованість клієнтів	286 556	54,6	259 970	55,4	26586
5. Інвестиційна нерухомість	14 862	2,8	14 353	3,1	509
6. Відстрочений податковий актив	2 386	0,4	2 423	0,5	-37
7. Основні засоби та нематеріальні активи	71 868	13,7	71 700	15,3	168
8. Інші фінансові активи	7 167	1,5	7 705	1,6	-538
9. Інші активи	1 299	0,2	853	0,2	446
Усього активів	525 148	100	469 023	100	56125

Даний показник складає 55,4 % від всього обсягу активів за 2016 рік. Кредити та заборгованість клієнтів за аналізований період збільшився на 26586 тис. грн. .

Наступний показник за обсягом активів – це грошові кошти та їх еквіваленти. На початок 2015 року обсяг цієї статті дорівнював 110485 тис. грн., а їх питома вага 23,5 % від загального обсягу активів. В наступному році даний показник зріс на 29728 тис. грн. і став становити 26,7 % від загального обсягу активів. Інші показники активів за аналізований період істотно не змінилися.

Для того щоб краще розуміти дохідність активів, проаналізуємо показники які наведені у табл. 2.5.

Показники дохідності активів

Назва показника	Формула розрахунку	за 2015 рік	за 2016 рік
Чиста процентна маржа	(Процентні доходи – процентні витрати)/Активи (%)	0,4	0,9
Дохідність активів	Доходи/Активи (%)	18,3	16,1
Питома вага дохідних активів в загальних активах	Дохідні активи/Активи (%)	71,5	74,7
Рентабельність	Прибуток/Витрати (%)	0,015	0,018

З погляду ефективності розміщення ресурсів якість активів ПАТ «Банк «Кліринговий дім» характеризує величина питомої ваги доходних активів банку в загальних активах. За підсумками діяльності у 2016 році відбулося збільшення питомої ваги дохідних активів у структурі загальних активів (з 71,5% - станом на кінець дня 31 грудня 2015 року до 74,7% – станом на кінець дня 31 грудня 2016 року). Дохідність активів протягом року скоротилася з 18,3% - станом на кінець дня 31 грудня 2015 року до 16,1% – станом на кінець дня 31 грудня 2016 року, а значення чистої процентної маржі збільшилось - з 0,4% за 2015 рік до 0,9 % за 2016 рік. Дохідність активів ПАТ «Банк «Кліринговий дім» забезпечила прибуткову діяльність Банку в звітному році, але необхідно зазначити, що на одиницю витрат приходилося лише 0,018% прибутку. Тобто існують недосконалі критерії здійснення активних операцій, недостатні процедури здійснення внутрішнього контролю.

2.3. Аналіз кредитного портфелю ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

Основою кредитної діяльності ПАТ «Банк «Кліринговий дім» є зважена кредитна політика, яка регулює основні принципи та вимоги щодо надання

кредитів з метою мінімізації ризиків, що виникають у процесі кредитування, та забезпечення високої якості кредитного портфеля банку. Вона визначає пріоритети в процесі розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму - з іншого.

У структурі активів ПАТ «Банк «Кліринговий дім» кредити становлять найбільшу питому вагу і забезпечують отримання ним більшої половини усіх доходів. Кредитні операції є високодохідними, але разом з тим зростання частки кредитних вкладень у загальному обсязі активів свідчить про підвищення ризикованості діяльності банку в цілому (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Загальний аналіз масштабів кредитної діяльності ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

Найменування	2015 рік	2016 рік	Відхилення
Кредити та заборгованість клієнтів тис. грн.	259 970	286 556	26586
Усього активів тис. грн.	469023	525148	56125
Питома вага кредитів та заборгованості клієнтів у активах %	55,4	54,6	-0.8

Як видно з табл. 2.6., протягом аналізованого періоду, обсяги кредитування банку збільшились на 26586 тис. грн. та займають 54,6 % у структурі активів . За цей же період активи банку збільшились на 56125 тис. грн.. Отже, обсяги кредитування збільшувались пропорційно активам банку. Це є позитивною тенденцією діяльності ПАТ «Банк «Кліринговий дім».

Аналіз кредитної діяльності ПАТ «Банк «Кліринговий дім» з погляду ступеня ризику, забезпеченості та захищеності лежить в основі аналізу якості кредитного портфелю і є важливим напрямом рейтингової оцінки діяльності банку.

Розпочнемо аналіз із визначення структури кредитного портфеля за видами позичальників, результати якого відобразимо в табл. 2.7 [55].

Структура кредитного портфеля за видами позичальників

Найменування	за станом на 31 грудня 2015 року		за станом на 31 грудня 2016 року		Відхилення тис. грн.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Операції на міжбанківському ринку	133,4	0,1	141,8	0,0	8,4
Кредити, що надані суб'єктам господарювання	161 247,2	55,7	192 189,5	63,2	30 942,3
Кредити, що надані фізичним особам, з них	74 183,6	25,6	66 526,1	21,9	-7 657,5
Іпотечні кредити	17 919,4	6,2	13 705,1	4,5	-4 214,3
Позабалансові зобов'язання щодо наданих гарантій клієнтам, усього	8 469,9	2,9	7 456,2	2,5	-1 013,7
Позабалансові зобов'язання з кредитування, що надаються клієнтам - усього	45 405,5	15,7	37 569,5	12,4	-7 836,0
Усього заборгованість за кредитними операціями	289 439,6	100,0	303 883,1	100,0	14 443,5

Структура кредитного портфеля ПАТ «Банк «Кліринговий дім» станом на кінець дня 31 грудня 2016 року в порівнянні з відповідним періодом попереднього року змінилась в частині збільшення заборгованості за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, та зменшення заборгованості за кредитами, що надані фізичним особам. В структурі кредитного портфеля ПАТ «Банк «Кліринговий дім» найбільш питому вагу займають кредити надані суб'єктам господарювання, це свідчить про орієнтованість банку на корпоративних клієнтів.

Станом на кінець дня 31 грудня 2016 року заборгованість за міжбанківськими кредитами становила 141,8 тис. грн., що на 8,4 тис. грн. більше, ніж за відповідний період минулого року. Сума заборгованості за кредитами суб'єктів господарювання становила 192 189,5 тис. грн., або 63,2%

загальної заборгованості за кредитними операціями. Сума заборгованості за кредитами фізичним особам станом на кінець дня 31 грудня 2016 року становила 66 526,1 тис. грн., або 21,9% заборгованості за кредитними операціями. Заборгованість за кредитами суб'єктів господарювання протягом звітного року збільшилась на 30 942,3 тис. грн. та складала 63,2% від кредитного портфеля, а заборгованість за кредитами фізичних осіб зменшилась на 7 657,5 тис. грн. та складала 21,9% від кредитного портфеля. Сума позабалансових зобов'язань з кредитування, що надаються клієнтам на звітну дату скоротилася на 7 836,0 тис. грн. і станом на кінець дня 31 грудня 2016 року становила 37 569,5 тис. грн. або 12,4% кредитного портфелю.

Наступним етапом аналізу розглянемо динаміку та структуру кредитного портфеля за забезпеченням яка наведена в табл. 2.8 [55].

Досліджуючи структуру кредитного портфеля банку з точки зору забезпеченості необхідно зазначити, що найбільша частка кредитів видається саме під забезпечення (96,5 % - станом на 01.01.2012), питома вага бланкових кредитів зменшилась та склала всього 3,5 % від усього кредитного портфеля.

Отже, така кредитна політика надає можливість банку збільшити свої шанси по отриманню коштів по своїм вимогам у випадку несплати суми боргу.

Таблиця 2.8

Динаміка та структура кредитного портфеля за забезпеченням

Найменування	2015 рік , тис. грн.	Питома вага, %	2016 рік, тис. грн.	Питома вага, %
1. Незабезпечені кредити	11740	4,2	11075	3,5
2. Кредити, що забезпечені:	270700	95,8	304370	96,5
Усього кредитів та заборгованості клієнтів	282440	100	315445	100

Наступним етапом аналізу розглянемо структуру забезпечення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» за допомогою табл. 2.9 [55].

Структура забезпечення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями в ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

Найменування забезпечення	за станом на 31 грудня 2015 року		за станом на 31 грудня 2016 року		Відхилення тис. грн.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Майнові права на грошові депозити	18 360,5	12,7	13 684,8	9,2	-4 675,7
Недержавні цінні папери	571,6	0,4	-	0,0	-571,6
Дорогоцінні метали, рухоме майно	63 040,1	43,7	65 622,7	44,0	2 582,6
Нерухоме майно	54 435,7	37,7	55 265,4	37,0	829,7
Майнові права на майбутнє нерухоме майно, що належить до житлового фонду	4 698,9	3,3	3 113,8	2,1	-1 585,1
Інші майнові права	3 136,6	2,2	11 408,8	7,7	8 272,2
Всього	144 243,4	100,0	149 095,5	100,0	4 852,1

Отже, як видно з табл. 2.8., в структурі забезпечення за кредитними операціями досить високими залишаються частки дорогоцінних металів і рухомого майна – 44,0% та нерухомого майна – 37,1% відбувається непропорційне зростання кредиторської заборгованості (збільшилась на 14 443,5 тис. грн.) та забезпечення (збільшилося на 4 851,1 тис. грн.), при зростанні кредитного портфелю на 5,0% сума забезпечення збільшилась лише на 3,3%. Як наслідок – 1,7% виданих коштів не має забезпечення. Тому, банк повинен приділити увагу якості коефіцієнта покриття кредитного портфелю заставою та збільшити відповідно контроль щодо документального оформлення застави та її страхуванню.

В умовах посткризовому періоду в банківській сфері збільшується значення правильної оцінки ризику, який бере на себе банк, здійснюючи різні

операції. Для ПАТ «Банк «Кліринговий дім» важливим є не уникнення ризику взагалі, а його передбачення та зниження до мінімального рівня, тобто застосування різних методів управління ризиками.

Для оцінки якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику застосовуються такі показники:

- коефіцієнт покриття класифікованих позик;
- питома вага зважених класифікованих позик;
- коефіцієнт проблемних позик;
- коефіцієнт збитковості позик

Коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик розраховується як відношення питомої ваги зважених класифікованих позик до загальної суми позик.

$$K_{п.зв.кл} = \frac{K_{зв.кл}}{\Pi}, \quad (2.1)$$

де $K_{п.зв.кл}$ – коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик;

$K_{зв.кл}$ – питома вага зважених класифікованих позик;

Π – загальна сума позик.

Коефіцієнт покриття класифікованих позик розраховується як відношення зважених класифікованих позик до капіталу банку.

Цей показник комплексно характеризує якість кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом.

$$K_{п.кл.п} = \frac{K_{зв.кл}}{K}, \quad (2.2)$$

де $K_{п.кл.п}$ – коефіцієнт покриття класифікованих позик;

$K_{зв.кл}$ – зважені класифіковані позики;

K – капітал банку.

Коефіцієнт проблемних позик розраховується як відношення позик з простроченою виплатою процентів та основної суми боргу до загального обсягу позик (Π).

Цей коефіцієнт вказує на ту частину позик, у портфелі банку, виплати за якими були невчасно погашені, та на ті, які не були погашені взагалі.

$$K_{п.п} = \frac{\Pi_{\text{простр}}}{\Pi}, \quad (2.3)$$

де $K_{п.п}$ – коефіцієнт проблемних позик;

$\Pi_{\text{простр}}$ – позик з простроченою виплатою процентів та основної суми боргу;

Коефіцієнт збитковості позик розраховується як співвідношення збитків за позиками, отриманими за аналізований період ($Z_{п}$) до середнього загального обсягу позик (Π), або до загального обсягу позик.

Коефіцієнт збитковості визначає частину позик, які за певний період призвели до збитку [62].

$$K_{зб} = \frac{Z_{п}}{\Pi}, \quad (2.4)$$

де $K_{зб}$ – коефіцієнт збитковості позик;

$Z_{п}$ – збиткові позики.

Результати показників якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику наведені у табл. 2.10 [55].

Як показують дані табл. 2.10 коефіцієнт питома вага зважених класифікованих позик збільшилась на 0,01 або на 14,3% у відносному значенні що є негативним явищем і свідчить про незначне погіршення якості кредитного портфеля банку.

Коефіцієнт покриття зважених класифікованих позик за аналізований період зменшився на 0,04 або на 20% у відносному значенні, що не є позитивним явищем та збільшує ймовірність збитків у майбутньому. Спостерігається значне зростання прострочених позик у загальній заборгованості клієнтів. Так, у звітному періоді коефіцієнт проблемних позик становив 0,18 що на 0,09 більше ніж у 2015 році. Це пов'язано з проведенням банком більш ризикової кредитної політики.

Аналіз якості кредитного портфеля ПАТ «Банк «Кліринговий дім» з погляду
ризиків

Показники	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
1. Загальна сума позик, тис. грн.	289 439,6	303 883,1	14 443,5	5
2. Зважені класифіковані позики, тис. грн.	19908	23914	4006	20,1
3. Коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик (ряд. 2 / ряд. 1)	0,07	0,08	0,01	14,3
4. Капітал банку, тис. грн.	100 198	149 313	49115	49
5. Коефіцієнт покриття зважених класифікованих позик (ряд. 2 / ряд. 4)	0,2	0,16	-0,04	-20
6. Позики з простроченою виплатою процентів та основної суми, тис. грн.	26302,7	55525,5	29222,8	111
7. Коефіцієнт проблемних позик (ряд. 6 / ряд. 1)	0,09	0,18	0,09	100
8. Збитки за позиками, тис. грн.	3 320,8	1 728,5	-1592,3	-48
9. Коефіцієнт збитковості позик (ряд. 8 / ряд. 1)	0,01	0,005	-0,005	-50

Коефіцієнт збитковості позик зменшився у 2016 р. на 50% у відносному значенні та склав 0,005 це свідчить про поліпшення політики дотримання допустимого рівня ризику.

Проведемо аналіз кредитних операцій ПАТ «Банк «Кліринговий дім» у напрямі оцінювання ступеня захищеності від можливих втрат. Для оцінювання його рівня використаємо такі показники: коефіцієнт забезпеченості позики, коефіцієнт захищеності позик від втрат, коефіцієнт покриття збитків, коефіцієнт покриття позик власним капіталом.

Коефіцієнт забезпеченості позик розраховується як співвідношення загальної суми забезпечення кредитів (застава, гарантії, страхування тощо) та загальної суми кредитів (Π).

Цей показник характеризує ступінь захищеності банку від втрат за позиками за рахунок зовнішніх факторів, таких як гарантії, застава майна, страхування, поручительство.

$$K_{з.п} = \frac{З_п}{\Pi}, \quad (2.5)$$

де $K_{з.п}$ – коефіцієнт забезпеченості позик;

$З_п$ – загальна сума забезпечення кредитів.

Коефіцієнт захищеності позик розраховується як відношення резервів на покриття збитків за позиками до загальної суми позик (Π)

$$K_{зах} = \frac{P_{зб}}{\Pi}, \quad (2.6)$$

де $K_{зах}$ – коефіцієнт захищеності позик;

$P_{зб}$ – резерви на покриття збитків за позиками.

Коефіцієнт покриття збитків за позиками розраховується як відношення резерву на покриття збитків за позиками до збиткових позик.

$$K_{п.зб} = \frac{P_{зб}}{\Pi_{зб}}, \quad (2.7)$$

де $K_{п.зб}$ – коефіцієнт покриття збитків за позиками;

$\Pi_{зб}$ – збиткові позики.

Коефіцієнт покриття позик капіталом розраховується як відношення капіталу банку до загальної суми позик.

Цей показник указує на те, яка частина кредитного портфеля фінансується за рахунок власного капіталу [24].

$$K_{з.к} = \frac{ВК}{\Pi}, \quad (2.8)$$

де $K_{з.к}$ – коефіцієнт покриття позик капіталом;

ВК – власний капітал.

Розглянемо рівень цих показників в ПАТ «Банк «Кліринговий дім». Результати показників представлені у таблиці 2.11 [55].

Таблиця 2.11

Аналіз якості кредитного портфеля ПАТ «Банк «Кліринговий дім» з погляду захищеності від втрат

Показники	2015 р.	2016 р.	Відхилення
1. Загальна сума забезпечення кредитів, тис. грн.	270700	304370	33670
2. Загальна сума виданих позик, тис. грн.	289 439,6	303 883,1	14 443,5
3. Збиткові кредити, тис. грн.	3 320,8	1 728,5	-1592,3
4. Резерв на покриття збитків за позиками	22470	28889	6419
5. Коефіцієнт забезпеченості позик (ряд1:ряд2)	0,93	1,00	0,07
6. Коефіцієнт захищеності позик (ряд4: ряд2)	0,08	0,09	0,01
7. Коефіцієнт покриття збитків (ряд4:ряд3)	6,76	16,71	9,95
8. Власний капітал банку, тис. грн.	100 198	149 313	49115
9. Коефіцієнт покриття позик власним капіталом (ряд8:ряд2)	0,35	0,49	0,14

Як видно з наведених даних (табл. 2.11), захищеність кредитного портфеля від можливих втрат у звітному періоді помітно зросла порівняно з минулим роком. Так, загальний коефіцієнт забезпеченості позик зріс із 0,93 в попередньому періоді до забезпечення 1,00 у звітному. Рівень даних коефіцієнтів свідчить про повне забезпечення позик. Захищеність позик за рахунок створеного в банку резерву на покриття збитків за позиками у звітному періоді збільшилася до 0,09. Всі збитки були списані за рахунок резерву. Так, коефіцієнт покриття збитків у звітному періоді становив 16,71, а в базисному періоді — 6,76. Загальний висновок про рівень захищеності кредитного портфеля банку можна зробити такий: у банку створено достатній резерв для покриття можливих збитків за кредитними операціями.

Отже, підводячи підсумки аналізу у розділі можна зробити наступні висновки:

У 2016 році ПАТ «Банк «Кліринговий дім» проводив стриману стратегію розвитку, що допомогло зберегти провідні позиції серед основних конкурентів і продовжив якісне обслуговування клієнтів як універсальний сучасний банк.

У структурі активів ПАТ «Банк «Кліринговий дім» кредити становлять найбільшу питому вагу і забезпечують отримання ним більшої половини усіх доходів. За аналізований період відбулось незначне збільшення обсягу кредитного портфеля клієнтів. В структурі кредитного портфеля за видами позичальників ПАТ «Банк «Кліринговий дім» найбільш питому вагу займають кредити надані суб'єктам господарювання, це свідчить про орієнтованість банку на корпоративних клієнтів.

Досліджуючи структуру кредитного портфеля банку з точки зору забезпеченості необхідно зазначити, що найбільша частка кредитів видається саме під забезпечення (96,5 % - станом на 01.01.2017), питома вага бланкових кредитів зменшилась та склала всього 3,5 %. Аналіз якості кредитного портфеля ПАТ «Банк «Кліринговий дім» з погляду ризику показав, що банк за аналізований період проводив більш ризиковану політику. З огляду на це банк змушений був підвищити захищеність позик від можливих втрат як за рахунок збільшення власного капіталу, так і за рахунок формування резервів на покриття збитків за позиками.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ

3.1. Методи управління проблемними кредитами банківської системи України на основі світового досвіду

Стійкість економічного зростання в будь-якій країні залежить спроможності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними кредитними ресурсами. Разом із тим, загальна тенденція сучасного розвитку кредитних операцій вітчизняних банків, суттєве зменшення обсягів кредитування та збільшення частки проблемних позик у кредитних портфелях банківських установ, свідчить про недосконалість методів та підходів управління кредитним ризиком, та проблемними кредитами банку зокрема.

У період фінансової кризи важливим є централізована підтримка держави банківської системи. Централізований спосіб передбачає створення державою спеціалізованої установи з викупу та управління проблемними активами всієї банківської системи. У цьому випадку проблемні активи обмінюються на боргові зобов'язання уряду. Процедуру викупу проблемних активів банківських установ у Чилі, Угорщині, Польщі здійснювали безпосередньо центральні банки, а в Чехії, США, Мексиці, Південній Кореї – агентства з реструктуризації. При цьому застосовувалося часткове, або повне придбання проблемних активів банків.

Одним можливих із варіантів вирішення проблеми проблемних активів банківської системи є створення санаційного банку. Термін «санаційний» банк вперше з'явився у практиці у 1988 році, коли американський Меллон Банк перемістив свої проблемні позики у сфері енергетики та нерухомості в Грант Стріт Нешенел Бенк (GSNB) і продовжував здійснювати прибуткову діяльність.

GSNB, в свою чергу було ліквідовано на протязі сьоми років без необхідності додаткових капіталовкладень.

Найуспішнішим досвідом створення державного санаційного банку виявився шведський досвід. Для подолання масштабної банківської кризи восени 1992 року шведи створили спеціалізовану державну установу – Securum, яка викупувала проблемні банківські активи і брала на себе подальшу турботу про них. Головним її завданням було поновлення кредитування.

Розподіл банків на «хороші» і «санаційні» давав змогу повернути перші до нормальної діяльності, щоб потім уряд міг їх продати, виручивши значні кошти. Завдання Securum полягало в тому, щоб повернути платникам податків якомога більше грошей із прийнятих нею у Nordbanken проблемних банківських активів на суму понад 12 млрд. дол. США, куплених із дисконтом.

Nordbanken зміг провести реструктуризацію і до 1995 року став одним із найприбутковіших банків Швеції. Характерною ознакою шведської моделі є наявність незалежної ради з оцінки активів, що забезпечує прозорість цього процесу.

В Німеччині для скорішого подолання наслідків фінансової кризи 2008-2009 рр. впровадили модель «полегшеного варіанту «санаційного банку» («bad bank light»), коли держава скуповує високоризикові активи, а банки відшкодовують можливі збитки в довгостроковій перспективі [40].

Україна також розробляє нормативну базу по створенню санаційного банку. У липні 2009 р. були прийняті зміни до закону «Про банки і банківську діяльність» одним із нововведень було введення нової статті про санаційний банк. Згідно цієї статті Кабінет міністрів України за поданням Національного банку України, узгодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, має право створити санаційний банк, який не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Основним завданням санаційного банку є захист інтересів вкладників (кредиторів) банків. Але з того часу створення санаційного банку в реальній площині не відбувається.

Зволікання зі створення такого банку буде потребувати в подальшому збільшення витрат бюджетних коштів.

Деякі українські фахівці негативно відносяться до переведення непрацюючих активів до санаційного банку в Україні, тому що це обтяжуватиме державний бюджет та платників податків і водночас поставить під загрозу захист прав вкладників, посилить недовіру до державної політики, спричинить невдоволення у суспільстві. Спроба вирішити проблеми непрацюючих активів за допомогою санаційного банку знівелює зусилля запровадити ефективний механізм роботи з нежиттєздатними банками в Україні та призведе до значних втрат державного бюджету. Тому вони пропонують вирішувати проблему непрацюючих активів не за допомогою санаційного банку, а через компанії управління активами, що можуть створюватись за рахунок, як державних, так і приватних коштів.

Повчальним у цьому плані є досвід Республіки Казахстан. За ініціативою Міністерства фінансів Казахстану у 2008 році засновано Фонд стресових активів, метою якого є поліпшення якості кредитного портфеля казахських банків. Фонд викупує сумнівні активи банків (тобто активи, під впливом макроекономічних, ринкових та інших факторів схильні до суттєвого впливу ризиків, зокрема кредити надані під заставу нерухомості та землі) і в подальшому управляє ними. Придбання активів здійснюється за балансовою вартістю, в якій враховується обсяг створених резервів, із врахуванням дисконту. Викуп сумнівних активів дає можливість вивільнити активи банків від низьколіквідних активів і змушує їх визнавати свої збитки.

Функціонування компаній з управління проблемними активами можливо не тільки за рахунок державних коштів, але й з залученням приватних коштів.

Так, у березні 2009 р. Міністерство фінансів США оприлюднило програму з очищення банківських балансів від проблемних кредитних активів – Public-Private Investment Program, згідно з якою в банків купуватимуть проблемні кредити і цінні папери, пов'язані з іпотечним ринком. Банки

продають пули таких активів приватно – державним фондам, які залучатимуть інвесторів [41].

Питання проблемних кредитів у фактично всіх країнах світу намагались оптимізувати за допомогою реструктуризації проблемних боргів, однак, такий метод є недостатньо ефективним, оскільки дає змогу, за своєю суттю, лише очистити від них баланси банків, а не суттєво вплинути на ситуацію, спричиняючи викривлення звітності банківських установ. Разом із тим, даний метод в умовах кризових явищ виявився чи не найоперативнішим у контексті зниження ризиків для банку та можливості відновлення кредитоспроможності позичальника. Враховуючи значний обсяг проблемних активів у банківських кредитних портфелях, які складно або неможливо реалізувати, реструктуризація видавалася чи не єдиним оптимальним способом знизити рівень протермінованої заборгованості. Так, серед основних методів реструктуризації в Аргентині використовують викуп проблемних кредитів, зниження відсоткових ставок, конвертацію валютних кредитів; у Мексиці - викуп проблемних кредитів, пролонгацію термінів позичок, зменшення основної суми кредиту; в США - зниження відсоткових ставок, пролонгацію термінів позичок, зменшення основної суми кредиту тощо.

Як бачимо, у різних країнах використовують поєднання різних методів реструктуризації, однак найпоширенішими під час кризових явищ у банках світу виявилися все-таки викуп проблемних позичок, пролонгація термінів кредитування та зниження відсоткових ставок.

Загалом, якщо говорити про світовий досвід розв'язання проблеми простроченої заборгованості, то варто зазначити, що, крім реструктуризації боргів, найпоширенішим методом є й використання інформації з кредитних бюро, які діють при центробанках держав і створюються приватними структурами.

Від 1993 р. кредитні бюро були створені в Естонії, Іспанії, Бразилії, Польщі, Мексиці, Туреччині, США, Чехії, Казахстані, Росії тощо. Так, у США, Бразилії, Аргентині кредитні агентства є приватними підприємствами, мета

функціонування яких – отримання прибутку від надання інформаційних послуг. У Японії та більшості європейських країн кредитне агентство створюють, як правило, у формі приватних компаній, котрі належать консорціуму кредиторів.

Діюче в Німеччині кредитне агентство – це об'єднання восьми регіональних, у правовому й економічному відношенні самостійних, товариств (SCHUFA). Їх власниками та одночасно партнерами є комерційні банки, ощадні каси, кооперативні банки, будівельно-ощадні та іпотечні банки, лізингові суспільства, а також підприємства роздрібної торгівлі тощо [41].

Поряд із кредитним бюро у багатьох країнах діє інститут державної реєстрації кредитів - Public credit registers (далі - PCR). Основна відмінність PCR від кредитних бюро полягає в тому, що надання інформації у базу даних є обов'язковим і встановлюється відповідним правилом (окрім Фінляндії та Шрі-Ланки, де участь є добровільною). При цьому вся інформація – стандартизована (наприклад, кредити, надані понад лімітний розмір) і містить переважно дані про кредит, а не про позичальника. PCR у більшості країн створюють при центральних банках.

Доступ до інформації надають тільки уповноваженим співробітникам центрального банку та фінансовим інститутам, які готують звіти (в Аргентині та Фінляндії - також представникам громадськості, в Чилі – приватним кредитним бюро, в Ізраїлі та Греції ця інформація взагалі недоступна, її з метою нагляду акумулює центральний банк).

Так, у Франції, де нема приватного кредитного бюро, функціонує «Центральне бюро ризиків» при Банку Франції, куди всі кредитні організації зобов'язані надавати інформацію про позичальників. Оскільки у французьких банках оцінка кредитоспроможності підприємства базована на його звітних балансах та звітах про прибутки і збитки, то для отримання даних щодо позичальника банківські працівники звертаються в Центральне бюро ризиків, де задля цих цілей використовують картотеку, розділену на чотири розділи. В першому з них відображені активи балансу підприємств, відповідно до їх розміру згруповані на 10 підгруп. У другому - згідно з оцінкою керівників

підприємств, які мають із даним позичальником ділові зв'язки, йому присвоюють і зазначають певний шифр. У третьому класифіковано підприємства щодо їх платоспроможності на основі даних щодо випадків прострочення платежів за позиками. Відповідно до цього клієнти банків поділяються на три групи, характерними рисами яких є: перша - пунктуальність у платежах, відсутність реальних труднощів у коштах протягом року; друга - тимчасові труднощі, які не ставлять під загрозу платоспроможність підприємства; третя - платоспроможність підприємства сильно скомпрометована. Відповідно до четвертого розділу клієнтів класифікують залежно від того, прийняв чи не прийняв Банк Франції від них векселі та цінні папери [40].

Щомісяця Центр отримує й аналізує інформацію від банків щодо суми кредитних ліній, відкритих підприємствам, понадлімітних кредитів та інше, що дає змогу банківським працівникам одержати інформацію про сукупну суму кредитів, котрі французькі банки надали конкретному позичальникові, а державними органам відстежувати динаміку зміни обсягу позик за галузями та реалізовувати селективну кредитну політику [4, 46].

Зазначений досвід є дуже цікавим і актуальним із погляду необхідності створення та використання у вітчизняній банківській системі відповідного центру із систематизованою базою даних стосовно клієнтів банківських установ, що сприятиме об'єктивнішому оцінюванню ними позичальників та, за рахунок цього, зниженню рівня кредитного ризику.

Також у багатьох країнах почали створювати спеціальні підрозділи, покликані здійснювати оцінку, моніторинг та управління проблемними позиками, які функціонують на рівні або банківської установи, або банківської системи. До прикладу, в Польщі держава зобов'язала всі банки створити в своїй структурі департамент із управління проблемними активами, в німецьких банках розпочав діяти департамент із управління не лише проблемними, а й непрофільними активами [41].

Набули поширення й корпорації з управління проблемними активами, які займаються викупом проблемних боргів у банківських установ задля відновлення їх фінансової стійкості шляхом продажу цих активів за максимальною ціною. Зокрема, така структура була створена в США, Японії, Чехії, Швеції, Китаї [36].

Таким чином, створення організації з акумулювання проблемних кредитів допомагає оптимізувати кредитний портфель банків, давши їм можливість зосередитися на розвитку основного бізнесу. Однак проблемами застосування даного методу в українській банківській системі залишаються недосконалість нормативно-правової бази, необхідність значних коштів для створення такої організації, проблема визначення реальної вартості сумнівних до повернення кредитів [41].

Однак, для ефективного управління проблемними позиками та, відповідно, мінімізації кредитного ризику, керівникам банків особливу увагу потрібно звертати саме на технологію і методику кредитної діяльності.

Негативні процеси, які ми можемо спостерігати нині (в т. ч. значний обсяг неповернених позик), із якими зіткнулася західна банківська система, та які, за принципом «доміно», зачепили фактично всі країни світу, є лише наслідками фінансової кризи, пов'язаними з недосконалістю механізму банківського кредитування, що було побудоване на безперервному перепродажі цінних паперів та кредитів, відірваності від матеріального забезпечення готівкових й електронних грошей.

Слід зазначити, що в світі дедалі більше банків починають використовувати у практиці нові підходи стосовно процесу кредитування, що дає змогу надавати позики на основі ґрунтовного фінансового аналізу клієнта замість вимог забезпечення, адже сьогодні дуже мало надійних позичальників, які, крім того, не мають стабільних грошових потоків та неспроможні залучити кредит за наявними процентними ставками. Зокрема, в даному контексті цікаво розглянути досвід та особливості здійснення кредитних операцій ісламськими та польськими банківськими установами.

У Польщі, для прикладу, використовують спеціальні методи забезпечення погашення кредитів їхніми позичальниками. Банки використовують групове поручительство замість застави та інших традиційних засобів забезпечення.

Установи, які практикували зазначену методику, були названі «банками довіри».

Повернення кредитів забезпечувалося скоріше моральними принципами, ніж економічними - позичальник знав: якщо він не розплатиться за кредит, то це змушені будуть зробити інші громадяни, які за нього поручилися. Таким чином, саме соціальне середовище було гарантією того, що позичальник погасить борг [41].

Загальна характеристика методів управління проблемними кредитами подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Світовий досвід з управління проблемними кредитами

<i>Методи управління проблемними кредитами</i>	<i>Назва країни, де вони застосовувались</i>
Створення державою спеціалізованої установи з викупу та управління проблемними активами	Чилі, Угорщина, Польща Чехія, США, Мексика, Південна Корея
Створення санаційного банку	США, Швеція, Німеччина
Створення компанії з управління активами	Казахстан, США
Реструктуризація проблемних боргів: викуп проблемних кредитів, зниження відсоткових ставок, конвертацію валютних кредитів	Мексика, США
Створення кредитних бюро	Естонія, Іспанія, Бразилія, Польща, Мексика, Туреччина, США, Чехія, Казахстан, Росія тощо
Створення спеціальних підрозділів, покликаних здійснювати оцінку, моніторинг та управління проблемними позиками	Польща, Німеччина
Створення корпорацій з управління проблемними активами, які займаються викупом проблемних боргів	США, Японії, Чехії, Швеції, Китаї

Кредитування ісламськими банками можна розглядати скоріше як участь в прибутку того чи іншого проекту. Наприклад, кредит типу «мушарака» виглядає, як видача банком підприємцеві грошей на певний проект з умовою участі на правах партнера. Тому банківська установа зацікавлена тільки в процвітанні клієнта, і якщо виникнуть хоча б найменші сумніви щодо перспективності його бізнес-плану, буде відмовлено у фінансуванні. Справу ісламського позичальника ретельно вивчають - не менше, ніж в альтернативних банках. Однак в ісламському банку основними факторами служать релігійність клієнта. Навіть якщо в клієнта нема забезпечення, у нього є всі шанси отримати кредит тільки завдяки своїй вірі. Безумовно, банк ризикує, видаючи кредит без застави, однак банкіри знають, що справжній мусульманин не візьме гроші в борг на сумнівний захід.

Як результат, частка проблемних кредитів у загальному обсязі кредитування ісламських банків становить приблизно 0,9%, відповідно, обсяг протермінованої заборгованості є незначним і завдяки специфічному механізмові кредитування в ісламських банках. Банківська установа відкриває рахунки, на яких розміщуються кошти вкладників, цими грошима банк фінансує підприємців, однак замість традиційної сплати відсотків за кредитом підприємець ділить із банком, а банк – із вкладником прибуток або збиток. Зазначена схема змушує банки ретельніше вибирати напрямки вкладання коштів, таким чином ігноруючи високоприбуткові, але сумнівні справи та інвестуючи у реальний сектор. Особливу увагу ісламські банки звертають на перспективність, ефективність і прибутковість бізнес-проектів, у котрі вкладають кошти, в той час, як їхні західні партнери оцінюють проекти лише за якістю та величиною забезпечення позики. В результаті, багато проектів, що їх відкинули традиційні західні банки через відсутність або недостатність забезпечення, можуть профінансувати ісламські банківські установи на умовах участі в прибутках. Дана методика дає змогу для реалізації інноваційних програм навіть невеликим підприємствам. Зазначені обставини визначають

особливе місце ісламських банків у стимулюванні економічного розвитку держави.

Той факт, що ісламський банк виступає власником активів, змушує його бути відповідальним за їх високу якість, щоб клієнт залишався задоволеним доходами, для отримання яких він вніс певну плату. Зазначена обставина змушує банківську установу постійно контролювати діяльність суб'єктів кредитування, адже ризик приховування доходів - високий.

Основні принципи ісламського банкінгу можуть бути використані в контексті розвитку економіки будь-якої країни, в т. ч. України, оскільки вони акцентують увагу на важливості довготермінового інвестування, забороняють спекуляції та не зосереджені на швидкому прибутку. Є дві причини, з яких ісламські банки, чия діяльність регулюється законами шаріату, мінімізували втрати від фінансової кризи. Перша – банки не можуть позичати один в одного кошти під процент, оскільки процентні ставки заборонені. Друга – вони не перевантажують свої портфелі непрофільними високоризиковими активами, такими, як іпотечні вимоги, віддаючи перевагу надійнішим, але менш дохідним активам [41].

3.2. Впровадження методики оцінки вартості проблемних кредитів у банку

В Україні у період, що передував кризі, основною стратегічною метою діяльності банківських установ, була гонитва за прибутком. Для досягнення цієї мети банки намагались захопити якомога більшу частку ринку в умовах високої конкуренції шляхом створення лояльніших умов кредитування для потенційних позичальників. Така діяльність супроводжувалась нехтуванням ризик-менеджментом, прийняттям необґрунтованих рішень про надання кредиту, недостатньою диверсифікованістю кредитного портфеля банків тощо.

Виявилось, що виконання обов'язкових нормативів та інших вимог НБУ, спрямованих на підвищення надійності, стабільності та ліквідності банківської системи в умовах кризи є недостатнім.

Зростання обсягів кредитування, що спостерігався в цілому по нашій банківській системі протягом останніх років, привів у кінцевому підсумку до зростання частки проблемної заборгованості в активах банків. Дослідження статистичних даних про об'єми проблемних кредитів у банківській системі України і аналіз діяльності вітчизняних комерційних банків по поверненню проблемних кредитів, дозволяє зробити висновок про неефективність поточної роботи з проблемною заборгованістю так як її частка в кредитному портфелі банків постійно зростає.

Пропонована в роботі методика оцінки проблемних кредитів, при умові, що позичальник поверне кредит у визначені за договором строки, та за умов, коли існує ймовірність неповернення наданого кредиту позичальником.

Під вартістю кредиту розуміється вартість прав вимоги, породжуваних ним прав на отримання виплат по тілу кредиту (основного боргу), відсотками, виплат на погашення заборгованості за рахунок реалізації забезпечення. В умовах ліквідації кредиту для визначення ринкової вартості необхідно також врахувати величину втрат при ліквідації, що включає судові витрати, оформлення прав на заставу та інші трансакційні витрати, пов'язані з переуступкою прав по кредиту і отриманням грошових коштів за нього.

На практиці існує безліч способів оцінки кредитів: методи бальної оцінки, рейтингів, експертної оцінки і т.д. В основу цієї методики покладено дохідний підхід, що спирається на один з базових принципів оцінки, принцип очікування, який свідчить, що вартість власності дорівнює тій вигоді, яку вона може запропонувати інвестору.

В умовах, коли позичальник поверне кредит у визначені за договором строки, ринкова вартість активу (в нашому випадку – кредиту або кредитного портфеля) дорівнює наведеному значенню грошового потоку платежів, породжуваних цим активом. В умовах, коли існує ймовірність неповернення

наданого кредиту позичальником і припущенні про ризик-нейтральність вартість дорівнює математичному очікуванню цієї величини.

Запропонована методика дозволяє оцінювати проблемні кредити різних типів:

- видані фізичним, юридичним особам і індивідуальним підприємцям;
- діючі (за якими термін дії договору закінчується після дати оцінки) і прострочені;
- з різними способами нарахування відсотків і погашення тіла кредитів і відсотків;
- з різними термінами, крім довгострокових (більше 3-5 років, наприклад, іпотека), тому що методика не враховує процентний ризик;
- реструктуризовані кредити, за якими змінювався графік платежів, процентна ставка та інші умови.

Один з параметрів методики, а саме розрахункова ставка резерву, визначається експертним шляхом, хоча в дослідженні дано рекомендації щодо визначення цієї величини.

Ставка дисконту для різних типів позичальників різна. Існуючі методи розрахунку ставки дисконту малозастосовувані для оцінки проблемних кредитів. Втрати при ліквідації приймаються однаковими для всіх типів проблемних кредитів.

Для оцінки портфеля кредитів необхідна інформація поділяється на дві частини: загальна інформація, яка використовується для розрахунків за всіма титулами в портфелі, і індивідуальна, пов'язана з конкретним кредитним договором, його умовами, ходом виконання зобов'язань і т.д.

Загальна інформація включає в себе: дані про банк, дату оцінки, ставку дисконтування, відсоток втрат при ліквідації і т.д.

Індивідуальна інформація по кожному кредиту включає в себе:

- найменування позичальника та номер кредитного договору;
- дату кредитного договору;
- валюту договору;

- суму виданого кредиту;
- балансову вартість кредиту на дату оцінки - непогашену суму основного боргу;
- інформацію про додаткові угоди і зміну умов договору (процентної ставки, строку погашення тощо).

У разі коли виконання позичальником усіх зобов'язань по кредиту не викликає сумнівів, вартість кредиту для банку дорівнює тим вигодам, які він йому принесе у вигляді приведених до теперішнього моменту за ставкою дисконту платежів за відсотками в погашення суми основного боргу.

Розрахунок вартості кредиту в умовах коли позичальник поверне кредит у визначені за договором строки здійснюється за формулою:

$$C = \sum_{t=1}^T \frac{q_t + M_t}{(1+r)^t} \quad (3.1)$$

де q_t – платежі за період t в погашення відсотків;

M_t – платежі за період t в погашення основного боргу;

r – ставка дисконтування за період, що визначається на основі річної ставки дисконту;

T – термін до погашення (кількість періодів до погашення).

В якості ставки дисконту використовуються, наприклад, витрати банку на залучення ресурсів, що використовуються в подальшому для видачі кредитів позичальникам.

Невизначеність в отриманні платежів по кредиту призводить до виникнення ризиків фінансових операцій.

Існує три способи обліку різного виду ризиків при визначенні вартості об'єктів (рис. 3.1)

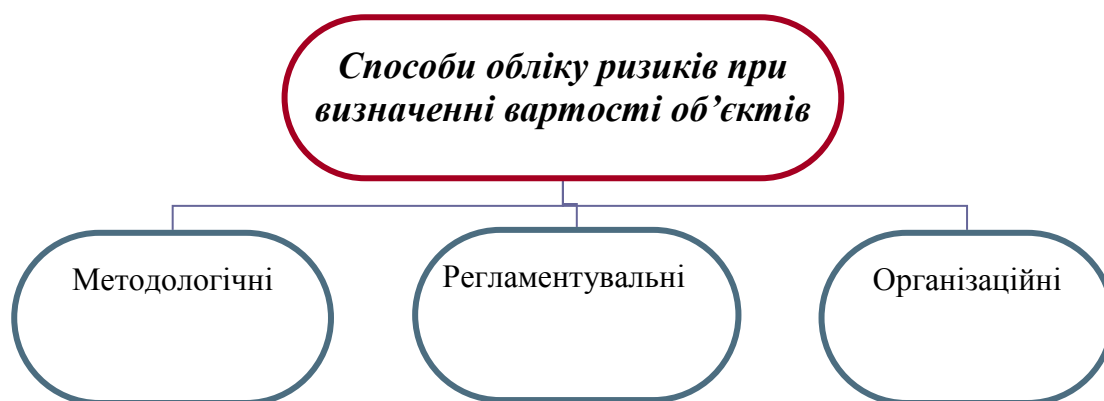

Рис. 3.1. Способи обліку ризиків при визначення вартості об'єктів

- зменшення підсумкової величини вартості, отриманої без урахування вартості ризику, на величину втрат від ризиків;
- безпосередній облік втрат від ризиків при побудові грошових потоків від об'єкта;
- облік у ставці дисконту додаткової надбавки за ризик.

Умовно ризики, пов'язані з операцією кредитування, діляться на чотири групи:

- кредитні ризики, що поєднують в собі ризики позичальника, ризики затримки виплат, ризики забезпечення тощо;
- цінові ризики, які є наслідком зміни ринкових процентних ставок, курсів валют та інше;
- операційні ризики, які визначаються фінансовими втратами, викликаними помилками в оформленні угод кредитування;
- ризики ліквідності – ризики порушення платіжного рівноваги кредитної організації внаслідок видачі (неповернення) кредиту [35].

Ризики зберігаються протягом усього терміну кредитування, а деякі з них продовжують діяти навіть після остаточного погашення боргу позичальником.

Невизначеність, що лежить в основі кредитного та інших ризиків, можна врахувати як у ставці дисконтування, так і у величині очікуваних надходжень від позичальника. Формула для вартості кредиту в умовах, коли існує

ймовірність неповернення наданого кредиту позичальником і загальної ризик-нейтральності виглядає наступним чином:

$$V = \sum_{t=1}^T \frac{m(q_t) + m(M_t) + m(C_t)}{(1+r)^t} \quad (3.2)$$

де V – вартість кредиту;

$m(q_t)$ – математичне очікування випадкової величини платежів за період t в погашення відсотків;

$m(M_t)$ – математичне очікування випадкової величини платежів за період t в погашення основного боргу;

$m(C_t)$ – математичне очікування випадкової величини платежів за період t у погашення основної суми боргу і відсотків за рахунок забезпечення;

r – ставка дисконтування (без урахування надбавки за компенсацію кредитного ризику);

T – термін до погашення кредиту (кількість періодів до погашення).

У загальному випадку ймовірності подій, пов'язаних з надходженням платежів по позичковій заборгованості, повністю описуються законом розподілу. Оскільки такий закон, як правило, невідомий, то на практиці доводиться обмежити розгляд поведінки випадкових величин деяким числом їх реалізацій, тобто переходити від безперервно розподілених величин до дискретних.

Ця методика (в разі забезпечених кредитів) припускає, що звернення стягнення на забезпечення відбувається одноразово і не здійснюється окремо для відсотків і для основного боргу. При зверненні стягнення на забезпечення можливі дві ситуації. Якщо його вартість більше загальної суми прострочених платежів, то різницю необхідно повернути позичальнику. Якщо вартість забезпечення виявиться менше суми заборгованості, то матимуть місце прямі фінансові втрати кредитора.

Реалізація майна, наданого в заставу за кредитом на ринку, вимагає часу, так само як і витребування грошей у поручителя. Для різних типів забезпечення

цей час буде різним. Також майно, передане в заставу, з плином часу втрачає вартість в результаті зносу і старіння, а фінансовий стан поручителя може погіршитися. Тому при оцінці вартості кредиту за рахунок забезпечення використовується допоміжний коефіцієнт втрати у вартості забезпечення.

Загальна схема алгоритму визначення оцінки вартості кредиту наведена на рис. 3.2.

Ще одним аспектом даної методики є визначення ставки дисконтування, яка являє собою очікувану прибутковість потенційного інвестора, який планує придбання розглянутих прав вимоги. Очевидно, що вона залежить від інвестора та його можливостей з доступу до фінансових ринків, а також від ризикованості відповідних вкладень.

Якщо як «типовий» інвестор розглядається банк, то ставка дисконтування може бути визначена за формулою (3.3):

$$r = r_{\text{залуч.}} + r_{\text{кред.}} + r_{\text{ц.}} + r_{\text{опер.}} + r_{\text{лікв.}} \quad (3.3)$$

де $r_{\text{залуч.}}$ - витрати на залучення ресурсів інвестором;

$r_{\text{кред.}}$ - надбавка за кредитний ризик;

$r_{\text{ц.}}$ - надбавка для компенсації цінового ризику;

$r_{\text{опер.}}$ - надбавка для компенсації операційного ризику;

$r_{\text{лікв.}}$ - надбавка для компенсації ризику ліквідності.

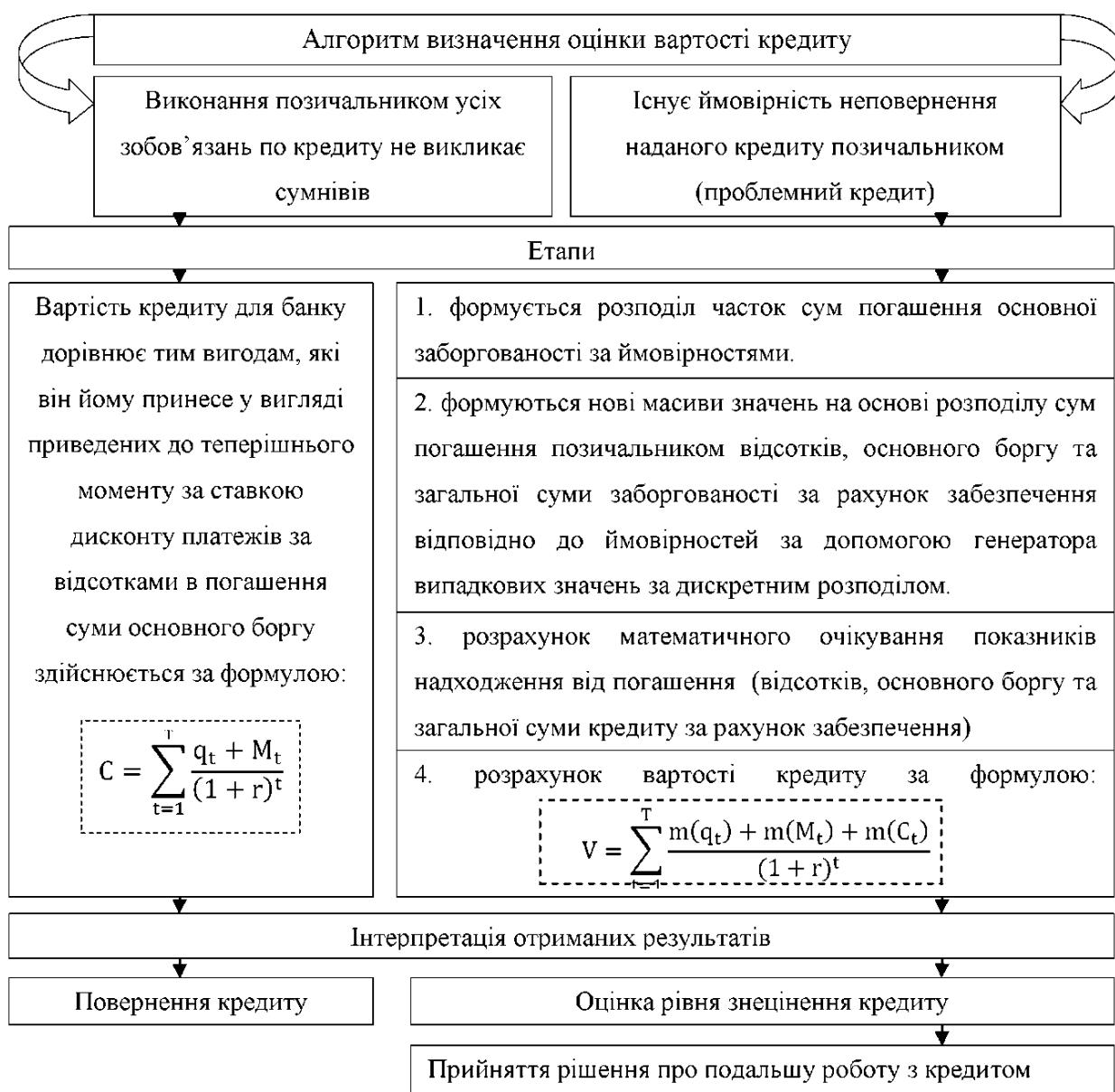

Рис. 3.2. Схема алгоритму визначення оцінки вартості кредиту

Витрати на залучення ресурсів інвестором можуть бути розраховані на основі фактичних ставок українського міжбанківського ринку.

Надбавки за компенсацію кредитного ризику, як правило, враховуються при формуванні потоку платежів. Надбавки для компенсації цінового ризику виникають при плаваючій ставці за кредитом або різкій зміні курсів валют.

Надбавки для компенсації операційного ризику та для компенсації ризику ліквідності можуть визначатися як експертно, так і розрахунковим шляхом.

Витрати на залучення ресурсів інвестором можуть бути розраховані на основі фактичних ставок українського міжбанківського ринку.

Надбавки за компенсацію кредитного ризику, як правило, враховуються при формуванні потоку платежів. Надбавки для компенсації цінового ризику виникають при плаваючій ставці за кредитом або різкій зміні курсів валют.

Надбавки для компенсації операційного ризику та для компенсації ризику ліквідності можуть визначатися як експертно, так і розрахунковим шляхом.

Після описання основних положень методики здійснимо розрахунки на матеріалах ПАТ «Банк «Кліринговий дім». Для здійснення оцінки вартості проблемного кредиту візьмемо за приклад гіпотетичний випадок надання споживчого кредиту позичальнику N. Для проведення розрахунків використаємо наступні дані:

- сума кредиту – 10 000 грн.;
- термін кредиту – 6 місяців;
- схема погашення кредиту – класична;
- відсоткова ставка – фіксована на рівні 22,5%;
- ставка дисконту – 25,5% (визначена експертним шляхом).

Для здійснення розрахунку вартості кредиту в умовах повної визначеності складемо графік погашення позичальником заборгованості (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Графік погашення кредиту позичальником N

Період погашення	Тіло кредиту	Погашення основного боргу	Погашення відсотків за кредитом
1	10000	1666,67	187,5
2	8333,33	1666,67	156,25
3	6666,67	1666,67	125
4	5000	1666,67	93,75
5	3333,33	1666,67	62,5
6	1666,67	1666,67	31,25

Далі, використовуючи формулу (3.1) розрахуємо вартість кредиту в умовах повної визначеності:

$$\frac{1666,67 + 187,50}{\left(1 + \frac{0,255}{12}\right)^1} + \frac{1666,67 + 156,25}{\left(1 + \frac{0,255}{12}\right)^2} + \dots + \frac{1666,67 + 31,25}{\left(1 + \frac{0,255}{12}\right)^6} = 9917,23 \text{ грн}$$

Отже, вартість кредиту, за умов, якщо у повній мірі володіє інформацією щодо погашення кредиту, становить 9917,25 грн.

За умов невизначеності, тобто, якщо у банку з'являються сумніви щодо спроможності позичальника у повній мірі виконати свої зобов'язання, розраховується вартість кредиту за формулою (3.2).

Для здійснення розрахунку вартості кредиту за умов невизначеності використовується інформація, одержана на основі історичних даних щодо погашення клієнтами банку заборгованості за певний період часу, щодо імовірності погашення тіла кредиту, відсотків та загальної суми заборгованості за рахунок забезпечення.

Наприклад, на основі історичних даних ПАТ «Банк «Кліринговий дім» щодо погашення кредитної заборгованості за період з 2007-2012 рр. був сформований розподіл часток сум погашення основної заборгованості за ймовірностями (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Розподіл часток сум погашення основної заборгованості у відповідності до ймовірностей

№ п/п	Частка суми погашення основної заборгованості, %	Імовірність
1	0-0,1	0,01
2	10-30	0,1
3	31-67	0,32
4	68-100	0,57

Далі на основі розподілу сум погашення позичальником відсотків, основного боргу та загальної суми заборгованості за рахунок забезпечення відповідно до ймовірностей за допомогою генератора випадкових значень за дискретним розподілом формуються нові масиви значень. Для розрахунку математичного очікування даних показників нами було згенеровано по 120

випадкових значень для кожного з них на кожному з періодів погашення кредиту (табл. 3.4). Таким чином, вартість кредиту в умовах невизначеності становитиме:

$$\frac{688,47 + 77,45}{(1 + \frac{0,255}{12})^1} + \frac{688,47 + 64,54}{(1 + \frac{0,255}{12})^2} + \dots + \frac{688,47 + 12,91}{(1 + \frac{0,255}{12})^6} = 8193,29 \text{ грн}$$

Отже, у разі відсутності у банку точної інформації щодо погашення боржником кредиту, вартість останнього буде оцінена в 8193,29 грн. або на 1793,95 менше, ніж у разі повної обізнаності.

Таблиця 3.4

Проміжні результати розрахунку оцінної вартості проблемного кредиту за умов невизначеності

Період погашення	Математичне очікування		
	Надходження від погашення відсотків за кредитом, грн.	Надходження від погашення основного боргу, грн.	Надходження від погашення кредиту за рахунок забезпечення, грн.
1	77,45	688,47	765,93
2	64,54	688,47	753,02
3	51,64	688,47	740,11
4	38,73	688,47	727,2
5	25,82	688,47	714,29
6	12,91	688,47	701,38

В результаті проведення даних розрахунків можна розрахувати показник рівня знецінення кредиту, який розраховується за формулою (3.4).

$$R_i = \frac{C}{V} \times 100\%, \quad (3.4)$$

де С – вартість кредиту в умовах коли позичальник поверне кредит у визначені за договором строки;

V – вартість кредиту в умовах, коли існує ймовірність неповернення наданого кредиту позичальником.

Тобто рівень знецінення кредиту складатиме на 17,38% менше, ніж у випадку стовідсоткового повернення кредиту.

Дану методику в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» можна використовувати для прийняття рішень про подальшу роботу з проблемними кредитами, а саме реструктуризація, продаж чи ліквідація, і доцільність їх застосування у кожному конкретному разі в даний момент часу.

Таким чином, в роботі була розглянута методика оцінки ринкової вартості проблемних кредитів, яка передбачає оцінку на основі дохідного підходу і методу дисконтованих грошових потоків в умовах невизначеності. Базова вартість кредиту складається із суми, необхідної для погашення поточної заборгованості, вартості планового потоку платежів по основному боргу (тіла кредиту) та відсотками. Операційні ризики і ризик ліквідності враховуються побічно за допомогою надбавок до відсоткової ставки. Для обліку кредитного ризику вибирається (експертним шляхом із зазначенням характерних рівнів та діапазонів) група ризику і ставка резерву, які визначають вірогідність погашення кредиту, а базова вартість коригується на цю ймовірність. Забезпечення оцінюється незалежно і включається в модель з урахуванням обмежень по сумі, яка може бути спрямована на погашення заборгованості по кредиту, та ймовірності цієї події.

Дана методика дозволяє давати досить точні оцінки проблемних кредитів в умовах невизначеності та обмеженості вихідних даних:

- вона враховує невизначеність, пов'язану з кредитним ризиком, за допомогою ймовірності стягнення заборгованості (тобто у величині очікуваних надходжень від позичальника), тому ставка дисконтування не включає надбавку за компенсацію кредитного ризику.

- в рамках методики період дорівнює 1 місяцю або 1 кварталу в залежності від періоду виплат відсотків по кредиту.

- при прогнозуванні грошових потоків за простроченими кредитами ми виходили з припущення, що при успішному збігу обставин позичальник буде рівномірно (щомісяця) погашати свої зобов'язання протягом року.

- в рамках даної методики передбачається, що фінансовий стан позичальника можна охарактеризувати категорією якості, що відноситься до його позики.

- ймовірність стягнення кредиту за рахунок забезпечення визначається індивідуально для кожного об'єкта забезпечення в залежності від якості оформлення відповідних забезпечувальних договорів, фактичної наявності, стану забезпечення та інших факторів, відомих оцінювачу.

3.3. Цілісний підхід до стягнення проблемної заборгованості в ПАТ «Банк «Кліринговий дім»

На сьогоднішній день завдання ефективної роботи з проблемними кредитами є актуальним. Використання менеджментом банківської установи лише тактичних методів планування та управління без розроблення стратегічних орієнтирів веде до зростання кредитного ризику.

Заборгованість за кредитами невеликого бізнесу характеризується невисокою сумою заборгованості кожного клієнта при великому загальному обсязі їх кількості. Як видно з практики, найбільш ефективним методом є стягнення таких боргів без судової тяганини, оскільки судове і виконавче провадження є досить ресурсовитратним, і їх собівартість досить часто перевищує суму заборгованості.

Дещо раніше менеджмент банків не мав на озброєнні науково обґрунтованих стратегій роботи з повернення кредитів. Як наслідок було хаотичне, несистематизоване і непродумане управління проблемними кредитами. З аналізу ефективної роботи з повернення проблемних кредитів випливає, що кожна проблема вимагає чітко індивідуального підходу до

вирішення даного питання. Саме цим визначається необхідність використання методів формування стратегій.

Найпоширенішим превентивним заходом управління проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» є телефонні переговори. При постійному інтенсивному тиску на боржника в ході телефонних переговорів досить часто вдається переконати клієнта відновити поточні платежі або достроково погасити заборгованість, при цьому зберігши лояльність клієнта.

При цьому собівартість телефонного дзвінка невелика, що виступає значним плюсом при вирішенні повернення незначних сум кредитів. За зміну один оператор може здійснити близько ста результативних дзвінків. Організаційно це також найбільш зручна технологія.

Окрім телефонних переговорів у практиці позасудового стягнення використовують методи масової розсилки як поштових так і електронних листів, sms-повідомлень, а також особисті зустрічі з боржниками. При використанні цих методів разом з телефонними переговорами вони здатні підвищити суми стягнутої заборгованості.

Типовий масштаб діяльності середнього роздрібного банку по стягненню заборгованості за кредитами вимагає наявності окремого підрозділу з роботи з проблемними кредитами, в якому задіяні близько двадцяти співробітників. Спеціалізовані сервісні компанії – колекторські агентства – використовують у своїй роботі до 150 співробітників. Для організації роботи таких підрозділів повсюдно застосовується відповідне програмне забезпечення, яке розподіляє завдання між співробітниками, значно підвищує організацію контролю та аналітику. Незважаючи на це, питання стратегії стягнення залишаються в компетенції лінійних керівників колекторських підрозділів.

Для покращення ефективності роботи з проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» пропонується розглянути існуючі стратегії повернення проблемної заборгованості, з метою використання їх у діяльності банку (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Існуючі стратегії повернення заборгованості

Надалі розглянемо основні стратегії управління заборгованості більш детально.

Стратегія моніторингу результатів переговорів полягає у тому, що співробітники-аналітики переглядають результати переговорів з кожним позичальником і приймають рішення про доцільність продовження стягнення та виборі подальшої стратегії роботи з проблемним кредитом. В окремих випадках можливе делегування повноважень з прийняття рішень безпосередньо колекторам. Програмне забезпечення в цьому випадку використовується для збору інформації, побудови звітів, контролю термінів та інших завдань.

До недоліків даної стратегії управління відносять значні затрати ресурсів (ручна робота) і високу залежність результатів діяльності працівників від думки аналітиків, що особливо небезпечно в умовах нестачі кваліфікованих кадрів і гострої конкурентної боротьби [18].

Стратегія управління на основі параметричних бізнес-правил полягає у тому, що при автоматизації прийняття рішень на основі параметричних бізнес-правил частину управлінських рішень бере на себе програмне забезпечення. Недоліком даної стратегії є пасивність системи у прийнятті рішень.

Стратегія управління на основі моделювання бізнес-процесів полягає у автоматизованому управлінні процесом стягнення, на основі моделювання бізнес-процесів, і полягає в розробці набору типових бізнес-процесів, відомих в галузі як плани заходів щодо стягнення. Такі плани мають розгалужену

структуру і забезпечують варіативність впливу на боржників до залежності від попередніх результатів. Бібліотека планів заходів дозволяє автоматично обирати стратегію, виходячи з параметрів кредитного договору, продукту, параметрів заборгованості, ступеня завантаженості колекторського підрозділу чи інших факторів. Можуть реалізовуватися конкурентні стратегії та адаптивне управління. Підхід на основі планів заходів довів свою ефективність і є найбільш прийнятним. За таким принципом працює відома в Росії і Україні система управління поверненням боргів «Кредитні справи» [31, 44].

Застосовуючи будь-який спосіб управління позасудовим стягненням заборгованості постає питання оптимізації. Собівартість заходів щодо повернення не повинна перевищувати прибутковості; обмеженість в трудових ресурсах потребує пріоритету зусиль, тому необхідні також додаткові обмеження, спрямовані на збереження лояльності клієнтів, виконання нормативів регулюючих органів і т.д.

В наш час досить поширений найпростіший метод виключення мало перспективної заборгованості з процесу стягнення.

Цей метод базується на двох твердженнях: чим більша давність заборгованості, тим нижча ймовірність її стягнення для банку і невеликі суми заборгованості банку не вигідно стягувати.

До недоліків даного способу відносять низьку ефективність і низьку точність. Звичайно на основі критичних значень терміну прострочення і суми заборгованості відсікають не більше 5-7 % кредитних справ, що не робить помітного впливу на ступінь завантаженості працівників. Але з іншого боку, використовувані критерії відсікання погано прогнозують ймовірність погашення заборгованості, і серед відсіяних 5-7 % боржників цілком могли б бути погашені [32].

Розглянувши вищенаведені стратегії та методи роботи з проблемними кредитами запропонуємо єдиний цілісний підхід для банку. Стратегію можна описати наступним чином (рис. 3.4).

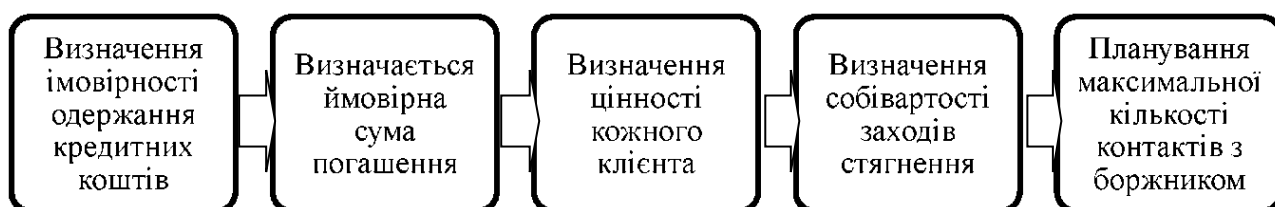

Рис. 3.4. Етапи роботи з проблемними кредитами

На першому етапі слід визначити певну імовірність одержання по кожному боржникові кредитних коштів. Для цього використовуються дані кредитної історії позичальника (місячний дохід, кількість заявок на отримання кредиту, кількість виплачених кредитів і т.д.) а також дані портфеля простроченої заборгованості (відсоток погашень всіх клієнтів даного портфеля).

Використовуючи логістичну регресію будують модель, що враховує параметри, що найбільш важливі. За допомогою побудованої моделі отримують ймовірності отримання платежу для кожного боржника.

На другому етапі визначають ймовірну суму погашення від кожного боржника. Для отримання результату використовують майже ті ж дані, що і на першому етапі, за допомогою лінійної регресії будують модель, що прогнозує суму погашення за кожним позичальником.

На цьому етапі слід зосередити увагу на наступних показниках:

- частка погашень простроченої заборгованості за останні 24 місяці;
- відношення суми заборгованості до річного доходу;
- кількість виплачуваних кредитів.

Третій крок полягає у визначенні цінності кожного клієнта в портфелі. Аналітики банку розробляють матрицю діапазонів ймовірності погашення і діапазону сум погашення, отриманих на перших етапах, а також присвоюють бали так, щоб якомога зменшити загальну помилку прогнозування.

За допомогою побудованої скорингової матриці отримують величину цінності, тобто ймовірного погашення у випадку здійснення платежу, для кожного клієнта [57].

На четвертому етапі визначається собівартість заходів стягнення для кожного боржника. За допомогою моделі логістичної регресії визначають ймовірність встановлення контакту з кожним боржником.

Для цього в логістичній регресії виступають дані з кредитної історії позичальника і демографічні дані (тривалості перебування мешканців у районі проживання клієнта, частки власників житла та орендарів, частка резидентів з вищою освітою, середній річний дохід, середня вартість зареєстрованих в районі автомобілів, інформація, що характеризує ступінь осілости населення в районі проживання боржника). На підставі сформованої моделі встановлюється вартість контакту банку з кожним боржником.

На заключному п'ятому етапі відбувається планування максимальної кількості контактів з кожним боржником.

Відповідальний за планування враховує цінність кожного клієнта з вартістю встановлення контакту і розраховує граничну кількість телефонних переговорів, при якому загальна вартість заходів щодо стягнення не перевищить цінності даного клієнта.

З клієнтами, для яких отримано більш високе значення граничного числа спроб встановлення контакту, будуть намагатися зв'язатися частіше. У разі успішного контакту з боржником можна відмовитися від граничного значення кількості спроб і залишити питання про припинення стягнення на розсуд аналітика або припинити контакти з позичальником.

Отже, можна сказати, що запропонована стратегія у порівнянні з іншими, має значно вищу точність передбачення ймовірностей контакту з боржниками і стягнення заборгованості, а також здатна вирахувати граничну собівартість процесу стягнення, після якого необхідно припинити спроби позасудового стягнення.

Якість кредитного портфеля визначається не тільки надходженням поточних платежів за кредитами. З метою більш ефективного управління проблемними кредитами потрібно оцінювати структуру кредитного портфелю з

точки зору перспектив погашення, а також наслідків непогашення проблемної заборгованості.

Наприклад, якщо банку буде відома поточна ситуація погашення по кожному кредиту, то структуру кредитного портфелю можна умовно розділити на категорії позичальників від «А», що відображає найкращий стан позичальника, з точки зору погашення заборгованості до «G» – найгірший стан.

При будь-якій ситуації банку буде вигідніше підвищувати категорію боржника, з метою не доведення до дефолту по кредиту, так, як це означатиме отримання збитку за даним кредитом. Збитки за кредитами можуть виражатися в списанні заборгованості при неможливості подальшого стягнення, або високому дисконті при продажу проблемних кредитів колекторським агентствам. Окрім того, при дефолті, у банку виникнуть додаткові витрати по стягненню заборгованості в судовому порядку, на залучення виконавчої служби, реалізацію предметів забезпечення.

Існують окремі випадки, коли в залежності від суми кредиту або ліквідності предмету застави, банку вигідніше перейти до юридичних процедур по стягненню заборгованості. З іншого боку, підвищення категорії позичальника в результаті проведення реструктуризації призводить до зниження прибутковості даного клієнта для банку.

Управляючи проблемними кредитами банк достовірно може встановити позичальнику категорію «С» або «D» за деякими ознаками його поведінки. Наступні категорії для банку будуть означати більшу імовірність понести втрати, на що банк не піде.

Для вдосконалення роботи з проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» запропоновано розподілити методи впливу на окремих боржників, що наведено в табл. 3.5.

Під час роботи з кожним конкретним позичальником важливо враховувати його індивідуальні особливості. До таких особливостей позичальника відносяться показники платоспроможності, поведінкові характеристики обслуговування боргу, демографічні показники і т.д.

Інструменти управління з проблемними кредитами в залежності від
категорії заборгованості позичальника за кредитом

№ п/п	Категорія боржника	Спосіб впливу
1	A	Профілактичний контакт з позичальником з метою підтвердження добросовісних намірів та платоспроможності
2	B	Робота з поточною заборгованістю - дзвінки по телефону, повідомлення, і т.д.
3	C	Вимога збільшення вартості заставного майна по кредиту.
4	D	Реструктуризація заборгованості - пролонгація строку, зниження розміру щомісячних платежів, списання штрафних санкцій, зміна валюти кредитного договору
5	I	Стягнення заборгованості в позасудовому порядку - особисті зустрічі з позичальником, робота з родичами, знайомими, і т.д.
6	E	Стягнення заборгованості в судовому порядку (судовий та виконавчий напис), реалізація застави
7	G	Списання безнадійної заборгованості

Для банку кожен клієнт є досить цінним. Цінність можна вимірювати як прогноз величини прибутку по даному клієнту, або виходячи з експертних оцінок працівників кредитного відділу.

Що стосується обсягу прогнозованих витрат банку за стягнення заборгованості з позичальника, то вона може включати наступні складові:

- планову вартість заходів по стягненню заборгованості (наприклад, витрати на оплату праці контакт – центру з одним боржником);
- величину витрат, що залежать від суми кредиту або заборгованості (податок на прибуток, втрати від заморожування коштів на рахунках обов'язкового резервування, дисконт при продажу проблемних кредитів);

—прямі втрати банку від застосування певного інструменту впливу (наприклад при проведенні реструктуризації заборгованості або списанні штрафних санкцій).

При виборі індивідуальних способів впливу на кожного боржника потрібно визначити граничні обмеження, які будуть враховувати певні економічні вимоги, такі як обмеження на ресурси, бюджети, вимоги корпоративної політики (табл. 3.6).

Даний підхід застосовується в ході експлуатації програмних продуктів з управління кредитним портфелем, а також в роботі з проблемними кредитами в ряді банків Росії та України.

Таблиця 3.6

Граничні можливі обмеження при використанні окремих інструментів
управління проблемними кредитами

№ п/п	Категорія боржника	Граничні обмеження
1	А	Виконання обмежено бюджетом банку
2	В	Обмежено кількістю юристів в штаті банку та обсягом бюджету на судові витрати
3	С	
4	Д	Витрати на дані заходи в сумі не повинні перевищувати заданої границі, або не повинні застосовуватися більше ніж у 10 % випадків
5	І	
6	Е	
7	О	

Описаний програмний продукт вирішує майже весь комплекс задач по підготовці даних для аналізу, виявленню поведінкових характеристик позичальників, прогнозуванні грошових потоків від погашення кредитів, а також оптимізації заходів впливу на боржників. Такі програмні продукти орієнтовані на роботу з портфелями простроченої заборгованості, та включають їх оцінку.

Тому, слід відзначити, що при використанні менеджментом банку тільки тактичних методів планування та управління не враховуючи стратегічних орієнтирів призводить до збільшення кредитного ризику.

Було запропоновано використовувати стратегії по стягненню заборгованості, так, як робота з кожним проблемним кредитом вимагає від банку застосування індивідуального підходу. Саме цим визначається необхідність згаданого комплексного підходу та використання методів формування стратегій.

Згідно проведеного аналізу роботи щодо повернення проблемних кредитів можна зазначити, що кожна проблема вимагає чітко індивідуального вирішення. Саме цим визначається необхідність використання методів формування стратегій. При обробці кожного окремого позичальника важливо враховувати його індивідуальні особливості. Саме тому було запропоновано узагальнений підхід щодо процесу стягнення проблемної заборгованості на основі вже існуючих стратегій.

Використання в роботі менеджменту банку лише тактичних методів планування та управління не враховуючи стратегічні орієнтир призводить до збільшення кредитного ризику. Для більш успішної роботи банку з проблемними кредитами також слід оцінювати структуру кредитного портфелю з точки зору перспектив погашення та наслідків непогашення проблемної заборгованості.

Також було визначено, що в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» застосовується стандартний інструментарій регулювання проблемних кредитів, зокрема, програми реструктуризації, продаж кредитів, використання забезпечення, списання безнадійної заборгованості за рахунок сформованих резервів. Для підвищення ефективності механізму управління проблемною заборгованістю слід запроваджувати нові інноваційні схеми.

ВИСНОВКИ

Дослідження, проведене в магістерській роботі, дало змогу сформулювати висновки і пропозиції, які відображають вирішення основних завдань відповідно до поставленої мети.

В умовах негативного впливу на діяльність вітчизняних банків, наслідків економічної кризи, що спричинена військовими діями на Сході країни та анексією АР Крим, особливу увагу привертає тенденція погіршення якості їх кредитних портфелів. Збільшення в структурі кредитних портфелів банків частки проблемної заборгованості призводить до збиткового фінансового результату та зниження рівня капіталізації банківських установ.

Серед вивчених визначень терміну «проблемний кредит» найбільш поширеним та змістовним є таке його визначення. Це кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, відбулося значне погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями боржника, і який може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.

Для ефективного регулювання проблемними кредитами банку необхідно здійснити їх класифікацію. Виникнення проблемних кредитів обумовлено різними факторами, деякі з яких керовані, тобто знаходяться в межах впливу банку, а деякі – некеровані. Також причини виникнення «проблемних кредитів» умовно можна поділити на декілька груп: зовнішні (макроекономічні), внутрішні (банку та позичальника), внутрішньо-системні (банківські). За іншим підходом, виділяючи чотири групи, які пов'язані з методологічними, регламентувальними, організаційними та фінансово-бухгалтерськими факторам.

Проблема зростання обсягу проблемних кредитів пов'язана не лише зі зміною зовнішніх умов функціонування банківської системи України, а й із

недостатньо продуманою кредитною політикою більшості українських банків, зокрема недосконалістю використовуваних методів боротьби з проблемними кредитами. Метод управління проблемними кредитами – це сукупність способів і прийомів впливу менеджменту банку на проблемний кредит з метою повернення основного боргу та відсотків за ним за умови здійснення мінімальних витрат. Виділяють два основні методи управління проблемними активами банку:

1. Метод реабілітації – розробка у співпраці з позичальником плану дій щодо повернення кредиту.

2. Метод ліквідації проблемного кредиту – повне або часткове погашення кредиту за рахунок продажу забезпечення за кредитом або іншого майна позичальника, залучення до погашення кредиту гарантів та поручителів, продаж або передача проблемного активу третій стороні або його списання.

Аналізуючи зміни, які стосуються активів банку, слід звернути увагу на динаміку банківських установ. Починаючи з 2014 р. в Україні спостерігається дестабілізація як банківської системи, так і фінансової стійкості держави загалом, причинами яких є політичні, фінансові, економічні та банківські кризи.

Банківська система України в поточній ситуації продовжує характеризуватись невисокою активністю кредитних установ. Серед основних факторів, що гальмують відновлення кредитування, виступають високий рівень невизначеності щодо подальшого економічного розвитку та обмежене коло надійних позичальників.

Починаючи з 2008 року змінився не лише кредитний портфель банків, але й частка простроченої заборгованості за кредитами. Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку впродовж 2015-2016 рр. зумовлене високою економіко-політичною нестабільністю, у тому числі девальвацією національної валюти, що значно вплинуло на платоспроможність позичальників банку та негативно позначилося на результатах фінансової діяльності банків.

Проведений аналіз кредитної діяльності ПАТ «Банк «Кліринговий дім» показав, що у структурі активів кредити становлять найбільшу питому вагу і забезпечують отримання ним більшої половини усіх доходів. Кредитні операції є високодохідними, але разом з тим зростання частки кредитних вкладень у загальному обсязі активів свідчить про підвищення ризикованості діяльності банку в цілому.

В структурі кредитного портфеля за видами позичальників ПАТ «Банк «Кліринговий дім» найбільш питому вагу займають кредити надані суб'єктам господарювання, це свідчить про орієнтованість банку на корпоративних клієнтів. Аналіз якості кредитного портфеля ПАТ «Банк «Кліринговий дім» з погляду ризику показав, що банк за аналізований період проводив більш ризиковану політику. З огляду на це банк змушений був підвищити захищеність позик від можливих втрат як за рахунок збільшення власного капіталу, так і за рахунок формування резервів на покриття збитків за позиками.

Для визначення доцільних методів управління проблемними кредитами слід дослідити світовий досвід у цій сфері. Цей досвід є вкрай важливим, оскільки дозволяє обрати для управління проблемними кредитами найбільш прийнятний метод виходячи з поточної ситуації в банку.

На сьогоднішній день завдання ефективної роботи з проблемними кредитами є актуальним. Використання менеджментом банківської установи лише тактичних методів планування та управління без розроблення стратегічних орієнтирів веде до зростання кредитного ризику.

Для покращення ефективності роботи з проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» пропонується розглянути існуючі стратегії повернення проблемної заборгованості, з метою використання їх у діяльності банку.

Розглянувши вищенаведені стратегії та методи роботи з проблемними кредитами запропонуємо єдиний цілісний підхід для банку. Запропонована стратегія у порівнянні з іншими, має значно вищу точність передбачення ймовірностей контакту з боржниками і стягнення заборгованості, а також

здатна вирахувати граничну собівартість процесу стягнення, після якого необхідно припиняти спроби позасудового стягнення.

Для вдосконалення роботи з проблемними кредитами в ПАТ «Банк «Кліринговий дім» запропоновано розподілити методи впливу на окремих боржників. Під час роботи з кожним конкретним позичальником важливо враховувати його індивідуальні особливості. До таких особливостей позичальника відносяться показники платоспроможності, поведінкові характеристики обслуговування боргу, демографічні показники і т.д. Даний підхід застосовується в ході експлуатації програмних продуктів з управління кредитним портфелем, а також в роботі з проблемними кредитами в ряді банків Росії та України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с.
2. Банки продадут проблемні активи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.news.finance.ua>.
3. Банки таємно продають проблемні борги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua>.
4. Вовк, В. Я. Кредитування і контроль [Текст] : навчальний посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. - К. : Знання, 2008. - 463 с.
5. Голуб, В. Концептуальні підходи до управління проблемними кредитами в комерційних банках [Текст] / В. Голуб // Вісник Національного банку України. - 2000. - № 2. - С. 56-59.
6. Гусєва, И.Л. Работа с проблемной задолженностью в банке [Текст] / И.Л. Гусєва // Банковское кредитование.-2008.- №6. - С.13-14.
7. Дубинський, О. Проблема у квадраті, або як бути з проблемними активами банків? [Електронний ресурс] / Дубинський О. Сколотяний Ю. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua>.
8. Евсюков, В.В. Комплексный подход к формированию кредитного портфеля банка [Текст] / В.В. Евсюков, А.А. Кочетыгов, Д.Н. Трутнев // Банковское дело.- 2005.- № 7.- С.62-66.
9. Евченко, Н.Г. Реструктуризация кредитной задолженности: проблемы и последствия для деятельности банка / Н.Г. Евченко, Е.А. Криклий // Бизнес-информ. – 2011. – № 1. – С. 36-42.
10. Ерпулева, Т. И. Анализ проблемной кредитной задолженности коммерческих банков [Електронний ресурс] / Т. И. Ерпулева. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp97/knp97_38-40.pdf.

11. Женов, В. Г. Проблемные кредиты в банках [Текст] / В. Г. Женов, А. А. Галеева // Банковское дело. - 2007. - № 3. - С. 60-62.
12. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 № 2121-III із змінами від 16.10.2012 N 5463-VI.
13. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII із змінами від 16.10.2012 N 5459-VI.
14. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 № 3857-XII із змінами від 16.05.2013 N 245-VII.
15. Закон України «Про Цивільну оборону України» від 03.02.1993 р. № 2975-XII із змінами від 11.05.2007 N 1014-V.
16. Казакова, И.И. О методах оценки кредитоспособности заемщика [Текст] / И.И. Казакова // Деньги и кредит.- 2007.- № 6.- С.40-45.
17. Казарцев, А. Решение проблемы «плохих» кредитов: международный опыт [Текст] / А. Казарцев // Банковское дело. - 2007. - №3. - С.63-68.
18. Карасьова, З.М. Управління проблемними кредитами банку / З.М.Карасьова, О.М.Михайленко // Наука й економіка. – 2014.- № 3.- С.36-40.
19. Кирьянов, М. Зарубежный опыт работы с проблемными кредитами [Текст] / М. Кирьянов // Банковское дело. – 2015- № 1. - С.66-69.
20. Кльоба, В.Л. Ситуаційний центр банку як ефективний напрям удосконалення управління врегулювання проблемної заборгованості [Текст] / В.Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016 – Вип. 19.8. – С.240-247.
21. Кльоба, В.Л. Ситуаційний центр врегулювання проблемної заборгованості [Текст] / В.Л. Кльоба // Регіональна економіка. - 2015. - № 4. – С.10-15.
22. Ковалев, А.П. Безопасность кредитного портфеля: вопросы лимитирования [Текст] / А.П. Ковалев // Банковская практика за рубежом.- 2016.- № 12.- С.69-84.
23. Ковальов, О.П. Стратегічне управління кредитними ризиками [Текст] / О.П. Ковальов // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №5(59). – С.21–31.

24. Колодізев О.М. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері [Текст] / О.М. Колодізев, І.М. Чмутова, І.О. Губарева.- Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004.- 408 с.

25. Колоколова, О. Оптимизационное моделирование кредитного портфеля [Текст] / О. Колоколова // Банковский менеджмент. - 2006.- № 4.- С.29-36.

26. Кредитування та ризики [Текст] : Навчальний посібник / М.П.Денисенко, В.М.Домрачев, В.Г.Кабанов [і ін.]. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 480 с.

27. Криклій, О.А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія / О.А. Криклій, Н. Г.Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008.- 86 с.

28. Кудинов, В. Кто работает с просроченными кредитами [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.moneyguide.ru/article.php?str_id=153.

29. Кузнецов, С. В. Ссудная задолженность кредитных организаций: проблемы и инструменты её урегулирования : автореф. дис. ... канд. экон. наук / С. В. Кузнецов. - К., 2007.

30. Кузнецов, С.В. Кредитный портфель коммерческого банка и оценка его качества [Текст] / С.В. Кузнецов // Банковские услуги (рус.). – 2007. – №12. – С.29–36.

31. Куцеба С.М. Управление проблемной задолженностью банка [Текст] / С.М.Куцеба // Финансовая жизнь. - 2015. - №2. - С. 13-18.

32. Лыкова, Н.М. Подходы к классификации проблемных кредитов и методы управления ими в коммерческом банке / Н.М. Лыкова // Банковские услуги. – 2012. – №11. – С.18-25.

33. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: вказівки, затверджені Правлінням НБУ від 15.03.2014 № 104.

34. Москаленко С. Проблемная задолженность – стратегии эффективного управления [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.e-executive.ru/knowledge/financial_management/1121254.

35. Національний банк України. Банківський нагляд [Електронний ресурс]: / Данні фінансової звітності банку України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.

36. Ніздельська, І.А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи [Текст] /І.А. Ніздельська // Фінанси України. – 2016. – №8. – С. 43-47.

37. Нурзат, О.А. О перспективных подходах банков к работе с проблемной и просроченной ссудной задолженностью [Текст] / О.А.Нурзат, А.М. Смулов // Финансы и кредит. - 2015. -№33(417). – С.7-16.

38. Нурзат, О.А. Факторинг как схема управления проблемной задолженностью [Електронний ресурс] / О.А. Нурзат, А.М. Смулов // Управление экономическими системами: электронный научный журнал -2010. - №4(24).

39. Онищук, Е. Реструктуризация проблемного кредита [Электронный ресурс] / Е. Онищук.– Tristar твой финансовый навигатор – Режим доступа: http://tristar.com.ua/2/art/restrukturizatsiia_problemnogo_kredita_14829.html.

40. Орел, Д.В. Проблемні кредити комерційних банків: основні передумови виникнення та заходи впливу [Текст] / Д.В. Орел // Актуальні проблеми економіки. - 2014.- № 12.- С.48-53.

41. Осадчий, І. Шляхи вдосконалення роботи з проблемними активами банків України [Текст] / І. Осадчий // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2015. - №11. – С.11-16.

42. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua.

43. Офіційний сайт ПАТ «Банк «Кліринговий дім» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.clhs.kiev.ua/>

44. Парасій–Вергуненко, І. М. Аналіз банківської діяльності [Текст] : навч.–метод. посіб. / І. М. Парасій–Вергуненко; Мін–во освіти і науки України, КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.

45. Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 № 23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>

46. Постанова «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу», затверджена Правлінням НБУ від 17.08.2012 № 346. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12>

47. Постанова «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затверджена Правлінням НБУ від 24.10.2011 № 373. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>

48. Правила роботи з проблемною заборгованістю [Текст]: положення, затверджене Рішенням Правління ПАТ «Банк «Кліринговий дім» від 08 червня 2015 року протокол № 30 – 2010. – 35 с.

49. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Л. О. Примостка. - 2-ге вид., доп. і перероб. - К. : КНЕУ, 2004. - 468 с.

50. Примостка, Л.О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління [Текст] / Л.О. Примостка // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 118-126.

51. Про Кредитний комітет ПАТ «Банк «Кліринговий дім» [Текст] : Положення, затверджене рішенням Правління ПАТ «Банк «Кліринговий дім» (протокол № 22 від 12.03.2014).

52. Проблемні кредити: хто, скільки, кому і чому [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.news.finance.ua>.

53. Проблемні позички і засоби реструктуризації безнадійних кредитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://urbaning.com/articles/2011>.

54. Райзберг, Б.А. Современный экономический словарь [Текст]: Б.А. Райсберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2006. –375с.

55. Річний звіт ПАТ «Банк «Кліринговий дім» за 2015 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http://www.clhs.kiev.ua/user_file/%D0%B3%D0%BE%D0%B4_%D0%BE%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82_2015_%D0%B2%D0%B0%D1%803%20\(002\).pdf](http://www.clhs.kiev.ua/user_file/%D0%B3%D0%BE%D0%B4_%D0%BE%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82_2015_%D0%B2%D0%B0%D1%803%20(002).pdf)

56. Сайт АУБ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://aub.org.ua>.

57. Сало, І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : «Університетська книга», 2007. – 314 с.

58. Славянский, А. В. Управление проблемной задолженностью банка [Текст] / А. В. Славянский // Аудит и финансовый анализ. - 2009. - N 1. - С. 303-308.

59. Слобода, Л.Я. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період [Текст] / Л.Я.Слобода, Н.П. Дунас // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С.46-51.

60. Смулов, А. М. Проблемная задолженность: понятие, основные признаки и меры повышения эффективности возврата проблемных кредитов [Текст] / А. М. Смулов, О. А. Нурзат // Финансы и кредит. - 2009. - N 35. - С. 2-12.

61. Снежко, В. С. Проблемная ссуда: что предпринять? [Текст] / В. С. Снежко // Банковские услуги. - 2009. - N 9. - С. 8-11.

62. Тушницький А.Р. Вплив проблемних активів на стабільність функціонування банківської системи України // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5 – С.251-258.

63. Фрост С.М. Настольная книга банковского аналитика. Деньги, риски и профессиональные приемы. Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2006. – 449 с.

64. Чинь Тхи Тхуй Линь Проблемный кредит как категория [Текст] / Чинь Тхи Тхуй Линь // Финансы, экономика, безопасность. - 2007. - № 6. – С. 22-23.

65. Шевченко, Р.І. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / Р.І.Шевченко. - К.: КНЕУ, 2002.- 183 с.

66. Шелудько, Н. М. Проблемні кредити і фінансова стійкість банківської сфери [Текст] / Н. М. Шелудько // Фінанси України. - 2014. - № 1. - С. 25-29.

67. Школьник, І. О. Проблемні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальника [Текст] / І. О. Школьник, О. М. Макаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 19. - С. 201-208.

68. Шустова, Е.П. «Проблемный кредит»: терминологическое содержание, критерии определения и факторы возникновения [Текст] / Е.П.Шустова // Вестник Алтайской академии экономики и права. - 2010. - №4. - С. 21-32.

ДОДАТКИ

Звіт про фінансовий стан (Баланс)

на 31 грудня 2016 року

		тис.грн.	
Найменування статті	П римітки	31.12. 2016	31.12. 2015
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти	5	380	221
		436	723
Кредити та заборгованість клієнтів	6	823	1 616
		512	735
Цінні папери в портфелі банку на продаж	7	237	140
		287	234
Цінні папери в портфелі банку до погашення	8	621	170
		407	084
Інвестиційна нерухомість	9	575	195
		648	614
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток		11	11
Відстрочений податковий актив	28	075	346
		29	15
Основні засоби та нематеріальні активи	10	932	934
		89	88
Інші фінансові активи	11	422	891
		68	396
Інші активи	12	062	179
Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	13	2 958	2 736
		3 590	3 990
Усього активів		2 843	2 863
		329	466
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кошти банків	14	-	11
			120
Кошти клієнтів	15	2 157	2 083
		628	883
Боргові цінні папери, емітовані банком	16	5 518	-
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток		-	-
Відстрочені податкові зобов'язання	28	-	-
Резерви за зобов'язаннями	17	225	-
Інші фінансові зобов'язання	18	268	164
Інші зобов'язання	19	5 901	7 732
Субординований борг	20	-	264
			021
Усього зобов'язань		2 169	2 366
		540	920
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал	21	510	439
		393	692
Фінансова допомога акціонерів		190	-
		000	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		(83 2	(15 6

		44)	90)
Резервні та інші фонди банку		6 971	22
			662
Резерви переоцінки	22	49	49
		669	882
Усього власного капіталу		673	496
		789	546
Усього зобов'язань та власного капіталу		2 843	2 863
		329	466

Затверджено до випуску та підписано 19.04.2017р.

Голова правління _____
В.О.Андреевська

Головний Бухгалтер _____ О.О.Маркіна

Звіт про фінансовий стан (Баланс) на 31 грудня 2015 року

Найменування статті	Примітки	31.12.2015	31.12.2014	(тис.гр)
АКТИВИ				
Грошові кошти та їх еквіваленти	5	221 723	2 187 665	
Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України		-	-	
Кредити та заборгованість клієнтів	6	1 616 735	1 981 498	
Цінні папери в портфелі банку на продаж	7	140 234	444 214	
Цінні папери в портфелі банку до погашення	8	170 084	165 034	
Інвестиційна нерухомість	9	195 614	-	
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток		11 346	9 746	
Відстрочений податковий актив	27	15 934	18 413	
Основні засоби та нематеріальні активи	11	88 891	92 686	
Інші фінансові активи	12	396 179	17 423	
Інші активи	13	2 736	1 855	
Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	10	3 990	3 590	
Усього активів		2 863 466	4 922 124	
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ				
Кошти банків	14	11 120	230 930	
Кошти клієнтів	15	2 083 883	3 900 392	
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток		-	-	
Відстрочені податкові зобов'язання	27	-	-	
Резерви за зобов'язаннями	16	-	214	
Інші фінансові зобов'язання	17	164	729	
Інші зобов'язання	18	7 732	7 958	
Субординований борг	19	264 021	264 021	
Усього зобов'язань		2 366 920	4 404 244	
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ				
Статутний капітал	20	439 692	439 692	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		(15 690)	(90 680)	
Резервні та інші фонди банку		22 662	113 342	
Резерви переоцінки		49 882	55 526	
Усього власного капіталу		496 546	517 880	
Усього зобов'язань та власного капіталу		2 863 466	4 922 124	

Затверджено до випуску та підписано 25 квітня 2016 року

Керівник _____ **В.О. Андрєвська**
(підпис, ініціали, прізвище)

Головний бухгалтер _____ **О.О. Маркіна**
(підпис, ініціали, прізвище)